

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Katja Gönc

Mentorica: doc. dr. Karmen Erjavec

NOVINARSKI DISKURZ IN VLADAJOČA IDEOLOGIJA
Analiza poročanja časnika Delo o napadu na Irak

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Zahvala

Mentorici doc. dr. Karmen Erjavec se iskreno zahvaljujem za navodila in nasvete pri nastajanju tega diplomskega dela. Hvala moji družini in prijateljem.

KAZALO

1. UVOD	5
2. TEMELJNI KONCEPTI	7
2.1 IDEOLOGIJA	7
2.1.1 Vladajoča ideologija	8
2.1.1.1 Neoliberalizem – sodobna vladajoča ideologija	10
2.1.2 Mediji kot ideološki aparati države	11
2.2 NOVINARSKI DISKURZ	13
2.2.1 Novica kot realizacija novinarskega diskurza	14
2.2.2 Novinarska praksa	15
2.2.2.1 Vojnoporočevalske prakse	16
2.2.2.1.1 Sodobno vojno poročanje in Irak	17
2.2.3 Trendi v vojnem poročanju	20
2.2.3.1 Embedding	20
2.2.3.2 Agencijske novice s kriznih žarišč	24
2.3 NASTAVKI ZA KRITIČNO ANALIZO	25
2.3.1 Teoretski pristop k analizi besedila	25
2.3.2 Teoretski aparat za analizo fotografije	26
3. ANALIZA POROČANJA O NAPADU NA IRAK	28
3.1 Slovenski trg tiskanih medijev	28
3.1.1 Osrednji slovenski časnik: Delo	29
3.1.1.1 Zunanjepolitični dogodki v Delu	30
3.1.1.1.1 Prostor, namenjen poročanju o napadu na Irak	31
3.1.1.1.1.1 Poročanje o napadu na Irak ni nujno vojno poročanje	32
3.2 Elementi analize poročanja o napadu na Irak	34
3.2.1 Žanrska analiza	35
3.2.2 Viri in avtorji prispevkov	37
3.2.2.1 Embedded novinarski diskurz	38
3.2.3 Raba trpnika oziroma tvornika v govoru o žrtvah	40
3.2.4 Semantična analiza	45
3.2.4.1 Mikroraven: izbor jezikovnih sredstev	45

3.2.4.2 Makroraven: pomen besedila kot celote	49
3.2.4.2.1 Psevdotodogodki zasenčijo dogodek	52
3.2.5 Analiza spektruma fotografije	54
3.2.5.1 Optika računalniških iger in hollywoodske vojne filmske produkcije	54
3.2.5.2 Podobe orientalizma	58
4. NOVINARSTVO NA POVODCU NEOLIBERALIZMA	60
4.1 Narativa »srečnega konca«	62
4.2 Nelegitimna raba izraza <i>zavezniki</i>	64
4.3 Slovenski kontekst poročanja o napadu na Irak	65
4.4 Primerjalna analiza poročanja o napadu na Irak v evropskih medijih	66
4.4.1 Druge študije poročanja o napadu na Irak	68
5. SKLEP	69
6. LITERATURA	72
Priloga A	77

1. UVOD

Mnogi kritiki (npr. Gans 2003, McManus 1994) opozarjajo, da družbena moč sedme sile peša in da novinarstvo bolj kot obveščanju javnosti služi vladajoči ideologiji, še posebej pa maksimizaciji dobička. Toda, kako vladajoča ideologija penetrira v novinarski diskurz? Kako ga rekonstruira in kakšno je branje novinarskih deontoloških kodeksov v neoliberalizmu? Ali novinarstvo služi monopolu vladajočega političnega sistema ali je še vedno zavezano obveščanju javnosti, tako da ji predstavlja celovito sliko dogodkov. Ob tem vprašanju pa se poraja novo, in sicer ali so novinarji sploh še sposobni braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij ter pravico do izražanja mnenj, kot jim dolžnosti nalaga novinarska etika. To vprašanje bomo obravnavali na primeru poročanja osrednjega slovenskega časnika Delo o ameriško-britanskem napadu na Irak leta 2003.

V nalogi predpostavljamo, da vladajoča ideologija sooblikuje novinarski diskurz in vzpodbuja tiste načine poročanja, ki omogočajo reprodukcijo vladajoče ekonomsko-politične sfere. Evolucijska uspešnost neoliberalizma je močno odvisna od podpore novinarskega diskurza, ki v sodobni razviti družbi predstavlja odločilno reprodukcijsko sredstvo vladajoče ideologije. Novinarji o vojnah, v katerih je neoliberalizem protagonist dogajanja, poročajo kot o neškodljivem podjetju oziroma kot o običajnem in humanem reševanju konfliktov. Vpliv vladajoče ideologije na novinarski diskurz poročanja o vojni se kaže tako na sintaktični in semantični ravni rabe jezika kot tudi pri izbiri vizualnega materiala za objavo v dnevnem tisku.

Uporabili bomo deskriptivno metodo in tekstualno analizo, pri tem pa bomo izhajali iz teorije ideologije in jezikovne pragmatike. Analiza bo zajela novinarske prispevke (primarni viri), objavljene v osrednjem slovenskem časniku Delo med 19. marcem 2003 in 1. majem 2003, torej od izteka ultimata Iraku za predajo orožja za množično uničevanje, ki so ga postavile Združene države Amerike in Velika Britanija, do trenutka, ko ameriški predsednik George W. Bush mlajši razglasi konec vojne v Iraku. Novinarski diskurz bomo dekonstruirali in preučili njegove ključne ravni oziroma elemente. Rezultate analize, ki bo vključevala tako novinarsko besedilo kot fotografijo, bomo povzeli in jih interpretirali v okvirju sekundarne literature.

Diplomsko delo poleg uvoda in sklepa sestavljajo tri poglavja, razčlenjena na podpoglavja. Prvo poglavje definira tri sklope temeljnih konceptov: v prvem sklopu so zajeti koncepti ideologije, vladajoče ideologije (neoliberalizem) in medijev kot ideoloških aparatov

države, pri čemer izhajamo iz Althusserjeve teorije in njenih interpretacij; v drugem sklopu je definiran novinarski diskurz, orisane pa so tudi vojnoporočevalske prakse, trendi v vojnem poročanju, ki zajemajo embedding kot nov koncept, a ne tudi kot nov fenomen, zgodovinski oris poročanja o zadnjih vojnah v Iraku, in naklonjenost agencijskim novicam, tretji sklop tega poglavja se ukvarja s pristopom k analizi besedila in fotografije. Za okvir analize besedila bomo uporabili koncepte iz Verschuerenovega dela *Razumeti pragmatiko* (2000), k analizi fotografije pa bomo pristopili s Barthesovim konceptualnim aparatom iz dela *Camera lucida* (1992).

Drugo poglavje je namenjeno analizi novinarskih prispevkov. Sprva postavimo okvir za razumevanje osrednjega slovenskega časnika Delo na slovenskem trgu tiskanih medijev, nato definiramo prostor v Delu, namenjen zunanjepolitičnim dogodkom in napadu na Irak. Novinarski diskurz razčlenimo in po podpoglavjih analiziramo njegove ravni: žanre, vire in avtorje prispevkov, na sintaktični ravni se ukvarjamo z glagolskim načinom v govoru o žrtvah napada, na semantični pa z izborom jezikovnih sredstev in pomenom besedila kot celote. Zadnja podpoglavja tega sklopa so namenjena analizi spektruma fotografije ob ugotovitvah Vogrinca (2004) in Tomanića (2004).

Preden sklenemo diplomsko delo posvetimo poglavje še interpretaciji rezultatov analize, s katero želimo združiti spekter konceptov vladajoče ideologije in medijev kot ideoloških aparatov države iz prvega poglavja z ugotovitvami analize poročanja Dela o napadu na Irak iz drugega poglavja, pri tem pa se navezujemo na različne strokovne članke. Nazadnje naredimo še primerjalno analizo poročanja o napadu na Irak drugih evropskih medijev ter povzemamo tuje študije in sklepe različnih razprav, okroglih miz in strokovnih srečanj o novinarskem poročanju o napadu na Irak, ki so jih oblikovali novinarji sami in drugi predstavniki relevantne akademske javnosti.

2. TEMELJNI KONCEPTI

Preden se lotimo analize novinarskih prispevkov, ki bo ponudila odgovore na v uvodu zastavljene teze, moramo definirati pojme, s katerimi bomo opravili našo analizo. Tako bomo v tem poglavju opredelili tri temeljne koncepte oziroma teoretska področja. To so ideologija, novinarski diskurz in nastavki za analizo novinarskih prispevkov, vse pa bomo tudi postavili v določen kontekst razumevanja.

2.1 IDEOLOGIJA

Ideologijo razumemo kot *»konstelacijo temeljnih ali zdravorazumskih in pogosto normativnih verjetij in idej, ki so povezani z neki vidikom oziroma vidiki (socialne) 'stvarnosti'«* (Verschuere 2000: 346) oziroma lažje, kot ideje in predstave v določeni družbi, o katerih ponavadi ne dvomimo. V ideologijo vstopimo že z rojstvom, pojasnjuje Vidmar Horvatova, saj se skozi ritual priprav na rojstvo in sam ritual rojstva *»začne pot vsakdanjega in nenehnega ideološkega prepoznavanja«* (2004: 29). Tako kot ne more posameznik uiti ideologiji, ki po Althusserju *»interpelira individuume v subjekte«* (2000: 95), tako se konceptu ideologije ne moremo izogniti pri analizi novinarskega diskurza, ki ga nekateri interpelirani subjekti proizvajajo.

Ideologija *»ima materialno eksistenco«* (Althusser 2000: 91), saj obstaja v nekem državnem aparatu oziroma njegovih praksah, bodisi represivnem bodisi ideološkem. Medtem ko prvi deluje predvsem s silo, ki pa je ne gre razumeti zgolj fizično, drugi deluje predvsem z ideologijo, pojasnjuje Althusser.

Čeprav se morda zdi, da z rabo koncepta ideologije posegamo v preteklost in ustvarjamo argumentacijo na prežitkih minulega družbenega sistema in z njim povezanega akademskega govora, ki je v njem prevladoval, pa ideologija, kot v svojem spisu *Ideologija in ideološki aparati države* iz leta 1970 opozarja Althusser, nima zgodovine. Kljub temu da posamezne ideologije (na primer socializem, liberalizem, modernizem idr.) imajo svojo osebno zgodovino, pa je *»za ideologijo značilno, da ima tako strukturo in da deluje tako, da je nezgodovinska realnost, se pravi, vsezgodovinska, namreč da sta struktura in to delovanje v isti, nespremenljivi obliki navzoča v tistem, čemur pravimo celotna zgodovina /.../«* (Althusser 2000: 86). Prav zato ni smiselno opuščati koncepta, ki je doživel številne znanstvene

interpretacije in definicije, od trenutka, ko so termin za sprva *»genetično teorijo idej«*, navaja Althusser (2000: 85), skovali Cabanis, Destutt de Tracy in njuni prijatelji. Po Marxu in Engelsu, ki v Nemški ideologiji govorita o ideologiji kot o sprevrnjeni zavesti, saj se *»v vsej ideologiji ljudje in njihova razmerja prikazujejo kot v cameri obscuri postavljeni na glavo«* (1979: 25), pa je koncept ideologije znanstveno uporaben šele v pomenu, kot ga določi Althusser (Vidmar Horvat 2004: 27).

Nas bo zanimala predvsem eksistenca ideologije v ideoloških aparatih države, še posebej v informacijskem aparatu države, če ostanemo pri Althusserjevi retoriki. Skozi izobraževalni sistem se reproducirajo novinarske prakse in njihovo razumevanje, v medijih pa se manifestira predvsem vpliv tako šolskega kot političnega ideološkega aparata, ne nazadnje tudi represivnega aparata države. Tukaj lahko izpostavimo uspeli poskus slovenske vlade, ki je del represivnega aparata države, da spremeni zakona o javni RTV, s katerim si je po tesni odločitvi volivcev na referendumu 25. septembra 2005 (50,21 odstotkov je pritrdilo zakonu vlade) ta del represivnega aparata države pridobil pravico, da odslej člane sveta javne RTV imenuje parlament, v katerem ima večino ta ista vlada. Tako so si zagotovili reprodukcijo vladajoče ideologije prek javnega množičnega medija, ki se poleg prodaje oglasnega prostora in sredstev iz proračuna financira predvsem iz prispevka imetnikov televizijskega aparata.

2.1.1 Vladajoča ideologija

Novinarske prakse nas ne zanimajo v okviru različnih ideologij, ki prežemajo družbeno formacijo, ampak v povezavi z vladajočo ideologijo. *»Če IAD 'delujejo' v prevladujoči meri in pretežno z ideologijo, potem njihovo raznovrstnost enoti prav to delovanje, saj je ideologija, s katero delujejo kljub svoji raznovrstnosti in protislovjem v resnici vselej poenotena pod vladajočo ideologijo, ki je ideologija 'vladajočega razreda'.«* (Althusser 2000: 73)

S konceptom vladajoče ideologije bomo pojasnjevali vpliv ideologije državne oblasti, ki se manifestira v ideoloških aparatih države, ki niso nič drugega kot družbene institucije in njihove prakse. Ideologija državne oblasti postane vladajoča ideologija s tem, *»da se vzpostavijo IAD, v katerih je ta ideologija realizirana in v katerih se realizira«* (Althusser 2000: 109). Vladajoča ideologija je produkt razrednega boja med družbenimi razredi oziroma boljše, med političnimi strankami, ki predstavljajo različne ideologije. Zato je funkcija IAD po Althusserju v tem, *»da vbijajo v glave vladajočo ideologijo, zato ker se tej ideologiji nekaj*

upira» (2000: 115). Vladajoči ideologiji se upirajo podrejene ideologije, zato se ideologija državne oblasti poskuša kar se da uspešno reproducirati v IAD, ki so, kot smo že dejali, kraj, kjer ima ideologija materialno eksistenco. Nas v nadaljevanju zanimajo predvsem posledice reprodukcije vladajoče ideologije, kot se kažejo v posameznih praksah družbenega življenja.

Pomembno je opozoriti, da ko uporabljamo pojem državne oblasti, ne govorimo zgolj o politični oblasti, ampak vselej tudi o ekonomski. Upoštevamo namreč Debordovo tezo, da *»se je že po vsem svetu zgodila fuzija v ekonomsko-politični realnosti«* (1999: 10), in politično ekonomski pristop k medijem, kot sta ga razvila Peter Golding in Graham Murdock, ki zagovarja, da so tisti, ki nadzorujejo medije, del vladajočega razreda (Brandston in Stafford 1996: 119) in s tem del vladajoče ideologije. Ponazorimo fuzijo ekonomsko-politične realnosti na primeru lastništva slovenskega časnika Dnevnik v trenutku zamenjave politične oblasti, kot ga opisujeta Bašić Hrvatini in Milosavljević (2001):

V javnost so prišle informacije, da je nova vlada - to je pozneje odločno zanikala - postavila zahtevo po zamenjavi predsednika uprave DZS in posredno tudi glavnega in odgovornega urednika Dnevnika (Finance, 26. 6. 2000). Tako je postalo jasno, da vlada ne more kar nameščati (zamenjevati) članov nadzornih svetov Dela in Dnevnika (to je priznal tudi podpredsednik SDS), lahko pa poskuša vplivati na to preko državnih skladov. Zato je bilo razumljivo, da so se med prvimi zamenjavami znašli tudi odgovorni ljudje v državnih skladih. Ker imata oba sklada (Kapitalska in Odškodninska družba) lastniške deleže v vseh treh slovenskih dnevnikih in glede na sklenjeni dogovor, da teh deležev ne prodajata, je obstajala možnost, da se vpliv (politični prevzem) izvede z odprodajo njihovih deležev »politično primerim« družbam. /.../ (2001: 45)

Če Debord govori o fuziji ekonomsko-politične realnosti, pa tri desetletja kasneje Negri in Hardt uvedeta pojem biopolitične produkcije, *»v kateri se ekonomsko, politično in kulturno vse bolj prekriva in vzajemno investira«* (2003: 11). Njuno tezo lahko uporabimo za zadosten argument ob morebitnih očitkih, da je fuzija ekonomsko-politične realnosti, na katero je opozoril Debord v sedemdesetih letih minulega stoletja, zastarela. Poleg tega, kot pravi Bašić Hrvatini s sodelavci je *»tesna prepletenost medijskega, političnega in ekonomskega kapitala (včasih v eni in isti osebi)«* (2004: 10) skupna značilnost vseh držav članic EU in zato je kljub izgovarjanju na nedonosnost lastniških deležev v slovenskih medijih ob prodaji (oziroma na donosnost ob nakupu) državnega premoženja *»očitno, da se bo politični vpliv z nakupi lastniških deležev (lastniški nadzor) nadaljeval«* (Bašić Hrvatini in Milosavljević 2001: 46).

Za naše potrebe povsem ustrezno opredelitev, kaj je vladajoča ideologija, najdemo že pri Marxu in Engelsu. *»Misli vladajočega razreda so v vsakem obdobju vladajoče misli«* (1979: 57). Opozorita namreč na neizbrisno povezavo med posamezniki, ki tvorijo vladajoči razred, in mislimi, vrednotami, vzpostavljenimi v določenem zgodovinskem času. Površno bi

bilo govoriti o vrednotah, ne da bi vzpostavili povezavo z vladajočim slojem ljudi kot skupino posameznikov, ki razpolagajo s sredstvi za materialno proizvodnjo. Njihova ideologija je namreč vladajoča ideologija, ki se manifestira v ideoloških aparatih države, prek katerih se tudi reproducira.

2.1.1.1 Neoliberalizem - sodobna vladajoča ideologija

Vladajoča ideologija, ki se manifestira v lestvici družbenih vrednot oziroma v ideoloških aparatih države ima svoje ime. Trenutna vladajoča ideologija je neoliberalizem. *»Neoliberalizem je odločujoča politično-ekonomska paradigma našega časa – nanaša se na politiko in procese, po katerih je sorazmerni peščici zasebnih interesov dopuščeno, da nadzira toliko družbenega življenja, kot je mogoče, da bi tako kar najbolj povečala osebni dobiček.«* (McChesney 2005: 15) Peščico zasebnih interesov, o katerih govori McChesney, lahko razumemo kot vladajoči razred oziroma državno oblast, neoliberalizem pa kot vladajočo ideologijo, s katero si oblast povečuje svoj dobiček, kot pravi McChesney, medtem ko bi Althusser to poimenoval reprodukcija vladajoče ideologije.

Za reprodukcijo, torej ohranjanje *statusa quo* vladajoče ideologije je potrebno neprestano povečevanje dobička, na kar opozarja tudi teorija spektakla. *»Spektaklu, ki je podoba vladajoče ekonomije, cilj ni pomemben, kar šteje je razvoj.«* (Debord 1999: 32) In dalje, *»prva faza ekonomske prevlade nad družbenim življenjem je v definicijo vsakršne človeške realizacije vnesla očitno degradacijo biti v imeti«* (1999: 33). Zasuk vrednot od poudarka na biti v nujnost imeti se zrcali v vladajoči ideologiji, ki nima posebnega cilja, le razvoj mora biti gibalno družbene zavesti, pa tudi če vodi v degradacijo družbenih razmer večine. Neoliberalizem bo lahko zasedal mesto vladajoče ideologije, dokler mu bo uspevalo vzdrževanje neprestanega napredka družbe kot družbene vrednote.

McChesney neoliberalizem poimenuje *»kapitalizem brez rokavic«* (2005: 17), saj gre za *»dobo, v kateri so poslovne sile močnejše in bolj napadalne, soočajo pa se z manjšo mero organizirane opozicije kot kdaj prej«* (1999: 17). Vladajoča ideologija je torej trdno ustoličena v družbi, kar pomeni, da ni vzporedne ideologije, ki bi se lahko podala v konkurenčni boj z neoliberalizmom za pozicijo vladajoče ideologije. Če sprejmemo, da se pohod neoliberalizma začne z Reaganom in Thatcherjevo (McChesney 2005: 15), potem imamo po dobrih dveh desetletjih opraviti z globoko zasidrano vladajočo ideologijo, ki je dodobra prežela ideološke

aparate države. Na tej točki lahko razumemo, zakaj je treba novinarske prakse, ki so del medijskega ideološkega aparata, vselej preučevati skozi oči vladajoče ideologije.

2.1.2 Mediji kot ideološki aparati države

Močnik kot izpeljavo Althusserja izpostavi, da so mediji hkrati aparat vladajoče ideologije in področje, na katerem poteka ideološki boj, so stroj za produkcijo in reprodukcijo vladajoče ideologije. *»Aparat vladajoče ideologije so, ker so 'materialna eksistenca' vladajoče ideologije: stroj za njeno produkcijo in reprodukcijo, izdelovalci veziva, s katerim ideologija 'enoti' politični sistem in ga povezuje z drugimi državnimi ideološkimi aparati kapitalistične države.«* (2003: 148) Za mesto vladajoče medijske ideologije pa se poteguje več ideologij, od katerih je odvisna narava medija. Novinarstvo, ki se uresničuje prek medijev, je arena za boj med tekmovalnimi načini osmišljanja oziroma izraz in odsev ideološkega ravnovesja sil v družbi (McNair 1998: 7). Ko mesto vladajoče ideologije prevzame konkurenčna ideologija, se spremeni tudi delovanje medija. *»Take spremembe pa niso tako redke: vladajoča medijska ideologija kapitalistične države je bil nedavno še nacionalizem, zdaj pa je neoliberalizem.«* (Močnik 2003: 148)

Sprememba vladajoče ideologije kapitalistične države je s seboj potegnila tudi spremembo narave medijev, kar je očiten znak, da se v medijih kot ideoloških aparatih države zrcali in reproducira tista ideologija, ki je ideologija vladajočega razreda. Mediji v očeh javnosti uživajo status nepristranskega servisa javnosti in nadzora oblasti - ne nazadnje, kot prvo vodilo dela novinarjev je v preambuli Kodeksa slovenskih novinarjev zapisana pravica javnosti do čim boljše obveščенost kot temelj delovanja sodobnih družb ter pogoj za delovanje demokratičnega sistema - kot da vladajoča ideologija, torej oblast, ne bi imela vstopa v medijske vsebine. Moment zaznave prevare čutov občinstva opiše Močnik: *»Zato tudi ni presenetljivo, da se nam marsikdaj tisto, kar medijska industrija počne in ponuja na svojih 'nepolitičnih' področjih, zdi 'prostaško': zanesljivo znamenje, da smo prepoznali, četudi le sramežljivo, delovanje vladajoče ideologije kjer, je 'ne bi smelo biti'.«* (Močnik 2003: 147)

Čeprav si nekateri množični mediji, pa naj gre za tisk, radio, televizijo ali internet, nadevajo oznako neodvisni, to še ne pomeni, da ne reproducirajo vladajoče ideologije. Ta se ne kaže le v prednostnem tematiziranju, ampak med drugim tudi v zaposlovalni politiki novinarjev in poslovnih strategijah medija. Erjavec (1999: 138) navaja, da je razvoj modernih političnih sistemov prinesel med drugim naslednje represivne mehanizme: pritiski interesnih

skupin, monopoli, pomanjkanje strokovnih kadrov, nadzor novinarjev s kadrovske politiko in podrejanjem medijskim avtoritetam, samocenzura novinarjev in drugo. *»Tudi novinar kot posameznik je omejen po eni strani z vrednostim sistemom, poklicnimi etičnimi normami, zakonskimi določili in po drugi strani z organizacijsko nadzornimi mehanizmi, kot so na primer lastniška struktura, upravljanje, uredniško trženje.«* (Erjavec 1999: 139) Prek teh mehanizmov vladajoča ideologija vpliva na novinarsko prakso, zato so mediji upravičeno najmočnejši med ideološkimi aparati države.

2.2 NOVINARSKI DISKURZ

Novinarski diskurz »kot govor, ki se dogaja v določenem času in prostoru, prepleta določene mehanizme, od jezikovnih do ideoloških« (Košir 1988: 11) je vezan na besedilo, fotografijo, sliko in zvok, saj novinar operira s vsemi štirimi modusi, če govorimo o televizijskem novinarstvu, medtem ko pri radijskem delu ne uporablja slike in fotografije, tiskani mediji pa operirajo le s fotografijo in besedo. Če izvzamemo vremenska poročila, radijske in televizijske sporede, šale, recenzije knjig in podobno, ki so prav tako del novic v časopisju, se novinarski diskurz v ožjem pomenu nanaša na politične, družbene in kulturne dogodke (Van Dijk 1988: 5) oziroma na »tradicionalno razumevanje novinarstva v smislu ustvarjanja t.i. tehtnih novic (hard news)« (Poler Kovačič 2004: 9). Tudi McNair (1998: 4) definira novinarski diskurz na podobnih temeljih, in sicer kot vsak avtorski tekst v zapisi, avdio ali vizualni obliki, ki je občinstvu predstavljen kot verodostojna predstava ali zapis o doslej neznani (novi) potezi dejanskega družbenega sveta.

Po Koširjevi se novinarski diskurz realizira prek naslednjih postavk: 1 – opušča kategorijo resničnosti in se zaveda, da ni objektivnega sporočanja, saj »v bistvu ni neideološkega, apolitičnega, nepristranskega sistema zbiranja in sporočanja novic« (Gerbner v Košir 1988: 13), čeprav želi vladajoča ideologija ideal objektivnosti prikazati kot stvarnost, opozarja Košir; 2 – diskurz se realizira prek množičnih medijev, ki so za Althusserja ideološki aparati države, za Habermasa legitimirajo in pomagajo izvajati oblast, sicer pa so po Koširjevi (1988: 14) osrednje funkcije množičnih medijev v sodobnih komunikacijskih teorijah informirati, oblikovati javno mnenje, vzgajati in zabavati; 3 – novinarsko besedilo, katerega funkcija je sporočanje o aktualnih dogodkih, se realizira s pomočjo jezikovnih sredstev.

Novinarski diskurz ni enoten. Tako kot je večplasten poklic oziroma »semiprofesija«, kot novinarstvu podeljuje status Splichal (1988: 621), tako je večplasten tudi novinarski diskurz. Pod nazivom novinarstvo je združenih več različnih načinov novinarskega diskurza. Tako lahko razpravljamo o televizijskem, radijskem in časopisnem novinarstvu, po drugi strani o rumenem in resnem novinarstvu, pa pristranskem in nepristranskem itd. Vsekakor pa je novinarski diskurz kot vsak drug diskurz mesto, kjer se »srečata jezikovni sistem in družbene razmere« (Hartley 1989: 6).

2.2.1. Novica kot realizacija novinarskega diskurza

Novica je realizacija novinarskega diskurza oziroma »*reprezentacija sveta v jeziku*« (Fowler 1993: 4) in »*ni neovrednotena refleksija resničnosti*« (Fowler 1993: 4). Resničnost, predstavljena v ali prek novic, trdi Van Dijk (1988), je ideološki konstrukt, ki temelji na opredelitvah akreditiranih novinarskih virov, kot so vlada in sindikalni voditelji. Kot pojasnjuje Van Dijk, »*mediji niso nevtralni, zdravorazumski ali racionalni posredovalci družbenih dogodkov, ampak v osnovi pomagajo reproducirati že oblikovane ideologije*« (1988: 11) in tako tudi novice ne morejo biti izvzete iz polja vpliva (vladajoče) ideologije.

Ker so mediji, kot trdi Fowler, družbeno, ekonomsko in politično določeni, so vse novice vedno poročane iz določenega kota oziroma ideološke pozicije (Fowler 1993). Vsi dogodki nimajo zagotovljenega medijskega prostora, saj prav vse, kar se je v nekem časovnem okvirju zgodilo, ne more biti zabeleženo v tisku ali kateremkoli drugem mediju. Tako so dogodki izpostavljeni selekciji, ki je nujna in hkrati vključuje ideološko interpretacijo. Novica ni enostavno, kar se je zgodilo, ampak kar je vredno objave (Fowler 1993: 13).

Novičarski faktorji ali vrednosti dogodkov so pokazatelji, ali je dogodek vreden objave. Več faktorjev izpolnjuje dogodek, večja je verjetnost, da bo našel svoje mesto v mediju. Raziskava Johanna Galtunga in Mari Ruge iz leta 1973 se je ukvarjala s pogoji, ki morajo biti izpolnjeni, da bi bil dogodek izbran za objavo v medijih. Lista dvanajstih lastnosti dogodkov, da ti postanejo novice, je še danes citirana v izobraževanju novinarjev. Med lastnosti dogodka sodijo (Galtung in Ruge v Košir 1988: 35): 1 – pogostost; 2 - mejnost, prag; 3 – nedvoumnost, jasnost; 4 - mnenjska pomenskost, smiselnost, ki se kaže bodisi v kulturni bližnjosti bodisi v relevantnosti; 5 - skladnost, soglasnost, predvidljivost ali želenost dogodka, 6 - nepričakovanost, nepredvidljivost ali redkost dogodka; 7 – kontinuiteta; 8 – kompozicija; 9 - zveza z elitnimi narodi; 10 - zveza z elitnimi osebnostmi; 11 – posebljenost; 12 - negativnost.

2.2.2 Novinarska praksa

Če je novica realizacija novinarskega diskurza, se pojavi logično vprašanje, realizacija česa je potem diskurz. Po zapuščini Marxove metafore topike se odgovor ponuja kar sam, in sicer diskurz vznikne iz svoje baze in ta je novinarska praksa, kar potrjuje tudi medijska teorija, saj pojmuje novice kot *»produkt oz. artefakt novinarske institucionalizirane rutine, kjer ima individualni stil novinarja veliko manjšo vlogo kot narava medija in institucionalizirani diskurz medijske hiše«* (Luthar 1998: 148). Novinarska praksa določa strukturo novinarskega diskurza, saj je od pogojev dela odvisno, kakšen bo produkt.

McNair (1998) navaja pet kategorij, ki determinirajo novinarsko prakso: 1 – sistem profesionalne etike - po Luthar (2001) je to novinarska profesionalna samopredstava in mitologija, katere del je tudi mit o objektivnosti, ki *»omogoča, da politika in njene organizirane in bolj ali manj profesionalne ekipe za odnose z javnostmi za medije in namesto medijev iz 'stvari' konstruirajo 'nacionalne probleme'«* (2001: 16) in *»profesionalna norma in mitologija objektivnosti v praksi pomenita, da so novinarji 'nevtralni', kadar nastane politično strankarski konflikt, v katerem je jasno mogoče locirati 'suverena', kadar pa gre za domnevno konsenzualne stvari, žurnalizem reproducira diskurz dominantne ideologije«* (2001: 20) - rutinskih praks in birokratsko-organizacijskih omejitev (kot na primer skrajni roki za oddajo novinarskih prispevkov). Nekatere norme izvirajo iz znanstveno-filozofske revolucije 19. stoletja, druge pa so se prilagodile zahtevam trga, tehnološkim inovacijam, spremembam v birokratskim in upravnim zahtevam v modernem uredništvu; 2 – politični pritiski od različnih oblik cenzure, lobiranja in raznih regulativ na področju medijev; 3 – ekonomski pritiski prek lastništva in nadzornih mehanizmov ter zahteve po prilagoditvi novinarskih vsebin potrošniku. Ekonomska dominacija se prevede v kulturno moč prek vpliva lastnikov na organizacijo medija od izbire urednikov do drugih kadrovskih odločitev; 4 – tehnološke možnosti in omejitve medija. Nove informacijsko komunikacijske tehnologije so spremenile načine zbiranja, produkcije novic in njihove distribucije; 5 – strategije in taktike virov (odnosi z javnostmi in informacijski management), ki vključujejo politike, skupine pritiska, zvezde športa in ekranov, javne organizacije kot policijo in sindikate ter vse ostale kategorije družbenih akterjev, ki želijo novinarsko predstavitev svojih pogledov.

2.2.2.1 Vojnoporočevalske prakse

Ker bo predmet naše analize poročanje tiskanih medijev o napadu na Irak, je treba novinarske vojnoporočevalske prakse vsaj površno zgodovinsko osvetliti. Začetki sodobnega vojnega poročevalstva so namreč povezani z rojstvom fotografije in popularizacijo tiska sredi devetnajstega stoletja. Krimska vojna (1854 - 1856) je bila uvodna zgodovinska preizkušnja za predstavnike sedme sile (Knightley 1981), čeprav segajo korenine vojnega poročevalstva vse do antične bitke med Grki in Perzijci na Maratonskem polju. Praoče vojnega poročanja naj bi bil Filipid (Durović 1998), ki je takoj po bitki z novico o zmagi Grkov tekkel v Atene, se po opravljeni nalogi zgrudil in tako hkrati postal prva žrtev vojnega poročanja.

Pred Krimsko vojno so o vojnih dogodkih poročali vojaki raznih činov tako rekoč iz prve roke, o prvi profesionalnih civilnih poročevalcih pa govorimo od Irca Williama Howarda Russella, ki je z območja Krime o bojih med združenimi francoskimi, britanskimi in silami Otomanskega cesarstva proti Rusiji poročal za londonski The Times, naprej. Čeprav so bili vojaki poročevalci bolj izpostavljeni nevarnosti kot civilni profesionalni vojni poročevalci, pa je bila naloga prvih bistveno lažja. Niso bili ujeti v številne etične dileme sodobnega poročanja, imeli so neposreden dostop do svojega objekta poročanja in bili so sami svoj cenzor. Pri sestavljanju poročil jih niso preganjali in niso se soočali s konkurenco. Ne nazadnje je bila to njihova sekundarna dejavnost. (Evans 2001)

Phillip Knightley v izčrpni antologiji poročanja o vojnah zadnjih 120 let razkriva vojne poročevalce kot junake, propagandiste in ustvarjalce mitov hkrati. Naslov Prva žrtev – pri tem ima v mislih resnico – ni naključje. Knightley ugotavlja, da so o vojnah pogosto poročali nekvalificirani novinarji, ki so jih pri svojem delu velikokrat ovirali z različnih strani. »Prva ovira je bila navadno v tem, da mu (jim) je le poredkoma uspelo priti na samo fronto. Navadno so se morali zadovoljiti z uradnimi vojaškimi poročili. Druga ovira je bila cenzura, ki je z njihovih poročil sčrtala tako rekoč vse, kar je bilo vredno objave.« (Knightley 1981: 478) Kot tretjo oviro pa v spremni besedi *Prve žrtve* Janez Kajzer navaja zamudno pošiljanje poročil, povezano z visokimi stroški.

Rojstvo sodobnega vojnega poročanja po Evansu (2001: 4) vznikne iz štirih temeljev: 1 – *demokracija (democracy)*; časniki se zavedo, da bo le neodvisno poročanje zadostilo apetitu javnosti, oblast pa poročevalcem odobri dostop do bojišč v prepričanju, da bodo novinarji poročali v prid domovine; 2 – *pravočasnost (timeliness)*; vojni poročevalci ne odlašajo s pisanjem in oddajo poročil, medtem ko so vojaki pisali v svojem prostem času med bitkami; 3

– (*scale*); daljše in bolj oddaljene vojne so zahtevale boljše trenirane opazovalce in njihovo boljše koordinacijo; 4 – *hitrost (speed)*; čas za prenos informacije se je skrčil.

Na prakse novinarskega vojnega poročanja je imela poleg zahtev in pogojev vojske ter vlade še največji vpliv tehnologija. Iz vojne v Vietnamu je novinarjem prvič uspelo vsakodnevno pošiljati zgodbe na ekrane in v tisk, kljub temu da so bila sedemdeseta leta minulega stoletja še vedno doba pisalnih strojev in črno-belega filma. Računalniki, ki so se v uredništvih pojavili v sedemdesetih, so na bojišča prišli šele desetletje kasneje. Vse do devetdesetih ostaja teleks primarni način pošiljanja prispevkov v matične medijske hiše. Konec osemdesetih je zaznamovala uporaba mobilnega telefona. Do iraške invazije Kuvajta so vojni poročevalci že ustaljeno uporabljali elektronsko opremo, pojavili pa so se tudi prenosni satelitski krožniki. Težko satelitsko opremo, ki so jo uporabljali na začetku vojne v nekdanji Jugoslaviji, so do Natovega bombardiranja Kosova že zamenjali prenosni satelitski telefoni in digitalne kamere. (Lederer 2001)

»Čeprav lahko nova tehnologija novice dostavi skoraj nemudoma, pa so se načini zbiranja novic v času konflikta le malo spremenili.« (Lederer 2001: 19) Vojni poročevalci morajo še vedno na teren, najti načine, kako do bojišča, poiskati vire, pridobivati vize, akreditacije, se ubadati s cenzuro in ne nazadnje napisati prispevek.

2.2.2.1.1 Sodobno vojno poročanje in Irak

Zadnja tri desetletja iraške zgodovine so zaznamovale tri vojne. O vojnem dogajanju v Iraku so poročali tudi zahodni vojni poročevalci, novinarske prakse pa so doživele nekaj sprememb.

- **Osemletna vojna (1979-1988) med Iranom in Irakom** se je končala s podpisanim premirjem. Sledila je ofenziva Al Anfal na severu Iraka. Na območju turško-iraške meje je bilo pobitih med 100 do 180 tisoč Kurdiv. *»Zaradi grozljivih podob s turško-iraške meje, ki so jih zahodni vojni dopisniki pošiljali v svet, je bila zgrožena vsa mednarodna skupnost /.../ Iraški režim je bil besen na novinarje. Sadam Husein jih je obtoževal, da na severu Iraka z 'izdajalskimi Kurdi širijo protiiraško propagando'. Iraške oblasti so zato iz Bagdada izgnale več novinarjev, enega pa so celo usmrtili.«* (Areh 2004b: 140)

- **Zalivska vojna (1991)** se je začela konec leta 1990, najglasnejša bitka pa je bila operacija Puščavska nevihta 17. januarja 1991. Vojaška propaganda Združenih držav Amerike je trdila, da so cilji bombardiranja z lasersko vodenimi izstrelki le vojaški objekti, kljub temu pa je življenje izgubilo skoraj štiri tisoč civilistov.

»Trije vojni dopisniki ameriške televizijske mreže CNN: Bernard Shaw, Peter Arnett in John Holliman ter snemalec Mark Biello so sestavljali televizijsko ekipo, ki je s strehe bagdadskega hotela Al Rašid prvič v zgodovini v živo prenašala vojno.« (Areh 2004b: 170) Husein je aretiral 40 novinarjev, jih označil za vohune in jih odpeljal zapor Abu Graib. *»Ameriški dopisnik Peter Arnett ni bil aretiran, ker se je po posvetovanju z vodilnimi v CNN držal iraških pravil za medije. Televizija CNN mu je takrat dovolila, da 'objavlja cenzurirana poročila, kot je zahteval iraški režim'. Iz Bagdada je lahko poročal zgolj o civilnih žrtvah, ni pa smel poročati o nameščanju vojske v civilne objekte ali prisilni namestitvi iraških civilistov na pomembne strateške cilje.«* (Areh 2004b: 171) CNN je bila edina televizija, ki je iz Bagdada poročala 'v živo' in bila hkrati deležna številnih očitkov, da je del iraškega propagandnega stroja.

Ameriška vlada se po izkušnji iz Vietnama, ko je poročanje medijev obrnilo javno mnenje proti vladi in vojni - vojni poročevalci so imeli dostop na bojišča - po vzoru britanskih omejitev za novinarje iz vojne za Falklandske otoke (1982), ki zaradi pozitivnega poročanja (izpuščanje vojnih grozot) prinese politične točke Margaret Thatcher, odloči za predcenzuro – vojnim poročevalcem onemogoči dostop do bojišč – in druge tehnike kontrole medijske vsebine, kot je tudi sanacija vizualnih podob. Javnost je Pentagon zavajal s poročili o vojaškem uspehu, s televizijskimi brifingi pa so spodkopavali vlogo novinarstva. (Sharkey 2001) Med operacijo Puščavska nevihta so bili novinarji pod stalnim vojaškim spremstvom, ki je intervju z drugimi vojaki prekinilo, kakor hitro so ti zašli z uradne verzije toka dogodkov. *»Za svet, ki je opazoval iraško puščavo, je bila zalivska vojna serija pametnih bomb, ki uničujejo mostove in očitno prazne stavbe. Grozote vojne, napake na*

bojišču, mrtvi in ranjeni ter človeško trpljenje in žalovanje je bilo izbrisano s te podobe.» (Sloyan 2001: 60)

- **Napad na Irak (2003).** Ameriško-britanske vojaške sile 20. marca napadejo Irak z argumenti, ki jih je varnostnemu svetu Združenih narodov 5. februarja predstavil Colin Powell, in sicer da Irak skriva orožje za množično uničenje. Po zavzetju Bagdada se je pokazalo, da Irak nima orožja za množično uničevanje.

»Vojna v Iraku je novinarje razdelila na posvečene in navadne. Na privilegirance oz. embedded novinarje in običajne vojne dopisnike, katerih medijske hiše si ekskluzive niso mogle ali hotele kupiti.« (Kotnik 2003: 4) Kot navaja Kotnikova, so imeli vstop v Irak le embedded novinarji, drugi so zaradi težav z dovoljenji za vstop v državo ostali za mejami in o dogajanju v Iraku na podlagi tujih virov poročali iz sosednjih držav.

Vojna v Iraku je bila ena najnevarnejših vojn za novinarje v zgodovini medijev, saj je v njej umrlo vsaj 15 novinarjev. Hkrati pa je bila to tudi najbolj poročana in ekranizirana vojna v zgodovini, saj je konflikt pokrivalo približno 3000 novinarjev, vzbudila pa je največ protestov proti kršitvi svobode tiska in svobode izražanja. Mediji sicer niso bili manipulirani, je pa bilo poročanje omejeno, vodeno, nadzorovano in ovirano. Mediji so vseskozi vedeli, da neembedded novinarji ne bodo zaščiteni v tako imenovani Operaciji iraška svoboda, embedded novinarji pa pod navadili Pentagona niso smeli poročati o informacijah, ki bi spodkopale ali ogrozile ameriški napad, kar je vključevalo tudi poročanje o vojaških in civilnih žrtvah. (Godany 2003)

2.2.3 Trendi v vojnem poročanju

Izpostaviti moramo trende v sodobnem vojnem poročanju. Na straneh tiskanih medijev izstopata predvsem dva: 1 – embedding kot praksa, ki zahteva natančno opredelitev, čeprav ni nov način pridobivanja informacij vojnih poročevalcev in 2 – agencijske novice, ki polnijo strani, ker so za medijsko podjetje cenejše od lastne dopisniške mreže.

2.2.3.1 Embedding

Kljub temu, da so prakse vojnega poročanja predmet kritike v vsakem obdobju novejše zgodovine, pa se je z začetkom iraške vojne leta 2003 v ospredje razprav o vojnem poročanju prerinilo vprašanje embedded novinarstva. *»Embedding pomeni, da so novinarske ekipe sredi vojaških enot heterogene po izvoru in po svojih notranjih značilnostih, da pa so postale usklajen del celote, ki jim določa mesto in jih vklaplja v svoje delovanje.«* (Vogrinc 2004: 18)

Vojni poročevalci so se razdelili na tiste, ki se premikajo skupaj z ameriško-britansko vojsko in poročajo skozi njihovo optiko, in na poročevalce, ki so svoje delo opravili brez stalnega spremstva vojske. *»Ta praksa nima več nič skupnega s poročanjem v pravem pomenu besede, ki bi želelo osvetliti, kaj se dogaja, s primerjanjem izraženih stališč udeležencev konflikta, pa naj bodo govorci /.../ žrtve ali akterji. Embedded novinar pa je sam neizogibno akter – napadalec.«* (Vogrinc 2004: 19)

Kljub temu, da je bil koncept embeddinga predstavljen na začetku napada na Irak (Hardy 2003), pa embedding pravzaprav ni nov novinarski fenomen. Vojni poročevalci so skozi vso zgodovino sodobnega vojnega poročanja do prispevkov z območja konflikta prihajali s pomočjo vojske ene od v konflikt vpletenih strani, drži pa, da se to pred napadom na Irak leta 2003 še nikoli ni pojavilo v tako množični obliki, dodelani in zapovedani obliki.

Z razliko od prejšnjih vojn in z njimi povezanih novinarskih praks je v primeru Iraka pravila postavila ameriška administracija, ki ni rekrutirala le svojih vojakov, temveč množično tudi novinarje številnih medijskih hiš. Zaščiteni s strani najbolj oborožene vojske na svetu na njenem okupacijskem pohodu, skritem za ideološko retoriko osvoboditve ljudstva izpod diktature Sadama Huseina, se novinarji niso bali, da ob koncu dneva urednikom oziroma svojim delodajalcem ne bi oddali nove zgodbe. Posledično pa so ustvarili poseben pogled na vojno, ki je še do nedavna veljala za najbolj kruto dejanje človeka.

Embedding se vpisuje v prakse igranja in gledanja v militarizirani amerikanizirani pop kulturi, kjer ni nevtralnega pogleda in polja ekrana. Pogled je vedno že vnaprej pogled, ki mora prepoznati in uničiti sovražnika, ki se lahko pojavi kjer koli, kadar koli, preden bo sam uničen (in ali ni s tem pogledom identificiran tudi pogled ameriškega okupacijskega vojaka v Iraku, ki strelja na vse, kar nepričakovano zagleda?). Televizijski gledalec, ki je že igralec igrice, je histeriziran: embedded tv-posnetki mu lahko cele minute kažejo nič, pa ga to ne bo prevaralo, saj »ve«, da iz te praznine nanj preži nevidni pogled sovražnika ... Hkrati je pozicija gledalca enaka kot pri športnih prenosih meddržavnih tekmovanj: vedno že navija za svojo stran. (Vogrinc 2004: 18)

Kljub temu, da Vogrinc govori o televizijskem mediju, lahko značilnosti in učinke embeddinga prenesemo tudi na tiskane medije, saj ti kot modus komunikacije uporabljajo tudi fotografijo, ki jo lahko razumemo kot izsek iz televizijskega posnetka, del filmskega traku. Ob tem Vogrinc še opozarja, da je dogajanje, ki ga gledalec/bralec opazuje, enako derealizirano kot satelitski ali video pogled iz letala še iz prve vojne Bushev, saj »modus računalniške igrice/športnega dvoboja odvzame realnost vprašanju, za kaj v vojni sploh gre.« (2004: 19)

Slika 2.2.3.1.1: Reprezentativna podoba zalivske vojne leta 1991

Prostranost puščave, razčlovečena tarča, »pametne« bombe, lasersko vodenje izstrelka, minimalizacija kolateralne škode, preciznost, odsotnost žrtev.

Slika 2.2.3.1.2: Reprezentativna podoba napada na Irak 2003

Spektator se lahko identificira z referentom fotografije, spontano prevzame samoobrambno vlogo, kot je vaje že iz računalniških iger, hkrati pa realnost spremlja kot fikcijo, saj je pred tem že vsaj deset let s prsti na tipkovnici fikcijo doživljal kot realnost, ki pa kljub ubijanju ni prinašala bolečine. Ne glede na to, da v primeru fotografije v dnevnem tisku vojak svoje orožje uperja v realni osebi, v bralcu podoba ne sproži globljih čustev, saj je ne povezuje z bolečino.

Embedded vojni poročevalci so zastopali stališče, da lahko kljub svojemu statusu poročajo objektivno in v skladu z etičnimi kodeksi (Areh 2004), kritiki pa so opozarjali, da je z embeddingom novinarska etika a priori kršena (Vogrinc 2004; Kotnik 2003), saj so morajo vsi novinarji spoštovati etične kodekse.

*Obveščенost javnosti je temelj delovanja sodobnih družb in je pogoj za delovanje demokratičnega sistema. Da bi zagotovili pravico javnosti do obveščенosti, morajo novinarji vedno **brani** načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj. Novinarji so dolžni predstavljati **celovito sliko dogodkov** in svoje delo, ob spoštovanju pravic drugih, opravljati natančno in vestno. (Preambula Kodeksa novinarjev RS 2002)*

Po podatkih, ki jih v zagovoru svoje poročevalske pozicije za televizijsko hišo POP TV navaja Valentin Areh, je bilo v Iraku 740 embedded novinarjev, od tega 600 v ameriških in 140 v britanskih enotah, in 120 unilateralnih dopisnikov. »Sistem embedded nikakor ni nov. Vojni dopisniki so lahko namreč v vseh vojnah do bojišča prišli izključno z vojaškimi enotami. Leta 1999 se je tako kar tisoč tujih novinarjev pridružilo enotam Nata pri vkorakanju na Kosovo. Med embedded dopisniki so bili v Iraku Američani, Francozi, Arabci, Italijani, Španci, Švedsi, Rusi, Kitajci in drugi.« (Areh 2004a: 16)

2.2.3.2 Agencijske novice s kriznih žarišč

Medijske hiše zaradi zniževanja stroškov produkcije opuščajo stalna dopisništva. Za poročanje o izrednih dogodkih raje najamejo posebne poročevalce, ki so se na kraju dogodka znašli slučajno, a so novinarji (tako so na primer iz egiptovskega letovišča Sharm el Sheika po terorističnem napadu leta 2005 poročali novinarji, ki so takrat slučajno dopustovali na Sinajskem polotoku), ali pa so (slovenski) državljani, ki živijo tujini v bližini poročanja vrednih dogodkom in poznajo razmere. Logika medija deluje po načelu, kjerkoli pride do razmer, o katerih je vredno poročati, se bo našel kdo od »naših«, ki bo o tem poročal oziroma podal izjavo, ki bo zakrila pomanjkljivo mrežo profesionalnih dopisnikov.

V nasprotnem primeru bodo svojim uporabnikom ponudili agencijsko novico. Medijske hiše so naročene na več servisov novic, ki jih pripravljajo specializirane novinarske hiše, tako imenovane tiskovne agencije, ki s široko mrežo dopisnikov zbirajo tako tekstovne kot slikovne novice in jih nato posredujejo drugim medijskim hišam. Zaradi visoke stopnje zaupanja v agencijske novice – tudi v učbeniku, ki se uporablja v univerzitetnem izobraževanju novinarjev je zapisano: *»Naloga agencij je, da obveščajo novinarske hiše praktično o vsem, kar se v svetu dogaja, in na ta način omogočajo novinarskim hišam kvalitetno možnost izbire in odločanja o tem, kaj objaviti in kaj ne«* (Perovič in Šipek 1998: 55) - uredniki ne preverjajo resničnosti agencijskih novic ali iščejo drugega pogleda. Pogosto zaradi k dobičku usmerjeni logiki medija nimajo finančnih sredstev, da bi na kraj dogajanja poslali svoje novinarje, zato je zaupanje v *»celovito sliko dogodkov«* (Kodeks novinarjev RS 2002) agencijske novice pravzaprav njihova edina možnost. Ali bodo objavili agencijsko novico o dogodku ali pa dogodka v njihovem mediju ne bo.

Agencije, na katerih servise novic so naročeni tudi slovenski mediji, so Reuters, Associated Press (AP), France Press (AFP), Deutsche Press Agentour (DPA), EPA in Slovenska tiskovna agencija (STA), ustanovljena leta 1991, z mrežo dopisnikov po Sloveniji, počasi pa razvija tudi svojo mrežo dopisnikov (predvsem) v Evropi. Kljub temu, da Perovič in Šipek trdita: *»Značilno za agencije je tudi, da zmeraj poročajo čim bolj objektivno, tako da imajo v konfliktnih dogodkih, kot so vojne, svoje dopisnike zmeraj v vseh državah, vpletenih v konflikt«* (1998: 56), pa je v to *»zmeraj«* in *»objektivnost«* treba tudi podvomiti. Tiskovne agencije so kot drugi mediji podjetja, ki morajo ustvarjati dobiček, in niso izvzete iz polja vpliva vladajoče ideologije. Če torej slovenski mediji kupijo in objavijo agencijsko novico o napadu na Irak na primer od Reutersa, se morajo uredniki med drugim zavedati, da ima agencija sedež v Londonu, Velika Britanija pa je ena od neposredno vpletenih v konflikt. S

tem ne želimo *a priori* zanikati verodostojnosti novic neke agencije, vendar je treba opozoriti na njihova ideološka ozadja in to pri izbiri med različnimi servisi novic tudi upoštevati.

2.3 NASTAVKI ZA KRITIČNO ANALIZO

Poznamo štiri moduse novinarskega diskurza: besedilo, zvok, slika, fotografija. Ker so predmet naše analize novinarski prispevki v tiskanih medijih, bomo analizirali dva modusa, in sicer besedilo in fotografijo.

2.3.1 Teoretski pristop k analizi besedila

Pri analizi besedila se bomo oprli na več kot izčrpno Verschuernovo delo *Razumeti pragmatiko* (2000). Pragmatika je pristop k preučevanju jezikovne rabe in nima jasno začrtane ločnice z diskurzivno analizo, ampak je celo širši pojem od same diskurzivne analize. Jezikovna raba je »kognitivno, socialno in kulturno določena oblika vedenja« (Verschueren 2000: 7). »Zato je razsežnost, ki naj bi nam jo pomagalo razumeti pragmatično stališče, povezava med jezikom in človeškim življenjem na splošno.« (2000: 12) Prav zato je pomembno, da skozi analizo novinarskega besedila s principi pragmatike prepoznamo delovanje vladajoče ideologije, nanjo opozorimo, da se ji morebiti občasno vendarle izognemo. Prav to počne v okviru pragmatike kritična analiza diskurza.

Pragmatika ni ena od sestavin jezikovne teorije (to so fonetika, fonologija, morfologija, sintaksa in semantika), je zgolj drugačen pogled na jezik. Vključuje lahko vse sestavine jezikovne teorije in jih proučuje z vidika jezikovne rabe. Verschueren v okviru pragmatike na ravni morfologije navaja primer rabe izraza golobrad, ki nazorno kaže, da je jezikovna raba »kognitivno, socialno in kulturno« oziroma z eno besedo ideološko določena oblika vedenja:

Kadar na primer hočemo reči, da je moški mlad in nezrel, raje uporabimo izraz golobrad (ki ima temeljni pomen 'ki mu še ni začela rasti brada' in konotacijo 'nedorasel', 'nezrel'), kot pa izraz brezbrad (ki ima le temeljni pomen 'brez brade' in je zato nevtralnejši). Ko moškemu začne rasti brada, naj bi to v naši družbi namreč pomenilo, da postane odrasel in s tem zrel. (2000: 17)

Še bolj očiten primer vpliva ideologije na rabo jezika je raba moškega spola za osnovno obliko besede (slovnični spol je moški spol) in pomanjkanje ženskih oblik za

določene poklice. Tako imamo na primer težave pri tvorbi ustreznega samostalnika za žensko, ki je prevzela dekanski položaj. Trenutno sta v rabi izraza dekanja in dekanica. Ali se bo bolj ustalil izraz s končnim morfemom –ja (kot tudi županja) ali –ica (morfem za pomanjševalnico), bo sčasoma pokazala raba jezika.

Pri analizi novinarski prispevkov se bomo osredotočali predvsem na raven sintakse, tj. proučevanje procesov tvorjenja stavkov, in semantike, tj. raziskovanje pomena jezikovnih enot tako na ravni besed kot na ravni stavkov. Skozi različne sintaktične strukture bomo ugotavljali, ali je pomembnejši tvorec dejanja ali dejanje samo oziroma v kolikšni meri se skozi jezik kaže odgovornost. Pomembna bo torej razlika med strukturo: *Oče je razbil krožnik*, *Krožnik je bil razbit s strani očeta*, *Krožnik je bil razbit* in *Krožnik se je razbil*. Oseba, ki je razbila krožnik, je vedno manj poudarjena vse dokler odgovornost sploh več ni nakazana. Na ravni semantike bomo na mikroravni proučevali izbor jezikovnih sredstev in njihove parafraze v tekstu ter ugotavljali njihovo ideološko konotacijo, na makroravni pa bomo izpostavili pomen besedila kot celote.

2.3.2 Teoretski aparat za analizo fotografije

Branja fotografije se bomo lotili z Barthesovimi koncepti. Fotografija zanj »reproducira v neskončnost nekaj, kar se je zgodilo samo enkrat: mehanično ponavlja, kar se eksistenčno ne more nikoli več ponoviti« (1992: 12) in »ne govori (nujno) o tem, česar ni več, pač pa zgolj in zagotovo o tem, kar je bilo« (1992: 75). Podobno tudi Sontag: »Fotografija velja za nesporen dokaz, da se je določena stvar res zgodila.« (2001: 9) Sontag trdi, da je vsaka fotografija *momento mori*. »Posneti fotografijo pomeni biti udeležen v smrtnosti, ranljivosti, spremenljivosti drugega bitja ali stvari.« (2001: 19)

Fotografija torej govori o preteklem. Dogodek pa je lahko bodisi insciniran bodisi del toka resničnega dogajanja. Delo fotoreporterja naj bi zajemalo le resnične dogodke, čeprav je odprtih nemalo polemik o inscinirani vojni fotografiji. Sinonim dobre vojne fotografije je fotografija Roberta Cape, ki je v objektiv ujel moment padca mladega republikanskega vojaka iz španske državljanske vojne v trenutku, ko ga je zadela krogla iz nasprotne strani. Fotografija je bila prvič objavljena 23. septembra 1936 v reviji Vu, in sicer nad fotografijo drugega republikanskega vojaka iz istega kota pod enako svetlobo in v enaki pozi s puško, ki pada iz oprijema dlani, ki ni bila nikoli več objavljena (Sontag 2003). Kljub utemeljenemu

dvomu (posneti dve skoraj identični fotografiji le da z drugim vojakom), da je trenutek smrti zaigran, je fotografija dobila status novinarskega prispevka.

Barthes pravi, da je fotografija predmet treh praks, ki temeljijo na fotografu (operator), gledalcu (spektator) in referentu oziroma tarči fotografije (spektrum). Za izraz spektrum se Barthes odloči, ker koren ohranja povezavo s spektaklom, hkrati pa pomeni vračanje k smrti. To kar Sontag imenuje *momento mori*. Analize same fotografije se loti z dvema osnovnima konceptoma: 1 - *studium* pomeni, da s pomočjo naše vednosti preberemo spektrum kot klasično informacijo; je kodiran in izhaja iz družbene konvencije, v katero sta ujeta tako gledalec kot fotograf; 2 - *punktum* pa je tisti detajl, ki poudari ali razbije studium. Medtem ko spektator sam investira v studium, pa ga s punktumom zbode fotografija sama.

Če fotografije ne prebije punktum, potem Barthes govori o unarni fotografiji. K unarni fotografiji prišteva reportažno oziroma »*reportažne fotografije so zelo pogosto unarne*« (1992: 40) in pornografsko fotografijo. Bralec lahko z reportažne fotografije s pomočjo lastne vednosti razbere osnovne informacije, kontekst fotografije ali studium, vendar zaman išče punktum, detajl, ki pritegne ali prizadene (1992: 39).

Nobene dvojnosti, nobene posrednosti, nobene motnje. Unarna fotografija ima vse pogoje, da je banalna – enotnost kompozicije je namreč prvo pravilo vulgarne (še zlasti akademske) retorike /.../ Reportažne fotografije so zelo pogosto unarne (unarna fotografija ni nujno mirna). Na podobah zaman iščemo punktum: šok – dobesednost lahko travmatizira – ne pa nemir; fotografija lahko 'kriči', ne more pa raniti. Reportažne fotografije sprejemamo (naenkrat) in to je vse. Preletim jih s pogledom, vendar si jih ne zapomnim; noben detajl (iz kakšnega kota) na njih mi ne pretrga branja. (Barthes 1992: 39-40)

Po drugi strani pa Barthes trdi, da sta studium in punktum na fotografiji navzoča hkrati. Iz tega lahko sklepamo, da je punktum na nekaterih fotografijah (unarnih) tako šibek, da je zanemarljiv, neopazen in zato tudi prezrt.

Pri analizi fotografij v dnevnem tisku ne bomo obravnavali le posamične fotografije, ampak jih bomo analizirali kot del serije oziroma kot člene v verigi pogleda. Tako bomo ugotovili, kaj se zgodi s punktumom, ko je umeščen v niz podobnih prikazov (kvazi)realnosti. Barthes namreč v navedem citatu govori v množini, torej o več kot eni posamični fotografiji.

3. ANALIZA POROČANJA O NAPADU NA IRAK

Analizirali smo poročanje o napadu na Irak osrednjega slovenskega dnevnega časopisa Delo. Pregledali smo novinarske prispevke od 19. marca 2003 - takrat postavijo Združene države Amerike in Velika Britanija zadnji rok za izpolnitev ultimata, to je da Irak preda orožje za množično uničevanja, kljub temu da inšpektorji ZN pod vodstvom švedskega diplomata Hansa Blixa niso našli dokazov za prisotnost takšnega orožja v Iraku; 90 minut po izteku ultimata se začne napad z bojnih ladij v Perzijskem zalivu – do 1. maja 2003, ko ameriški predsednik George Bush mlajši razglasi konec vojne v Iraku.

3.1 Slovenski trg tiskanih medijev

Preden opredelimo dnevni tisk v Sloveniji, moramo najprej postaviti okvir slovenskega medijskega trga, ki je v zadnjem desetletju 20. stoletja doživel ključne spremembe: *»Medijska devetdeseta leta so v Sloveniji minila v znamenju sprememb političnega sistema, sprejemanja nove medijske zakonodaje /.../, privatizacije medijev, liberalizacije časopisnega in površne regulacije radiofuznega trga, medijske koncentracije in komercializacije.«* (Bašić Hrvat in Milosavljević 2001: 7)

Država se začne iz tiskanih medijev umikati že v 80. letih prejšnjega stoletja, tako da umakne državne subvencije, časopisi pa se morajo prilagoditi zahtevam trga. Slovenski tiskani mediji so pretežno ostali v domači lasti. *»Dejansko pa se je zaradi domnevne nevarnosti tujih prevzemov dogajala medijska koncentracija v rokah maloštevilnih domačih lastnikov, celo s prepoznavnimi političnimi konotacijami.«* (Bašić Hrvat in Milosavljević 2001: 9) Malo število domačih medijskih lastnikov, to je neprofiliranih lastnikov, katerih temeljna dejavnost niso mediji sami, ima vse do prihoda avstrijskega kapitala - družba Styria Verlag izdaja tednik Žurnal, tiskarna Leykam pa tednik Dobro jutro - v lasti večino slovenskega tiskanega medijskega prostora. Lastniki poslovnega dnevnika finance sta skupina GV in Dagens Industri, del švedske medijske skupine Bonnier. Sicer pa se lastniška struktura slovenskih tiskanih medijev hitro spreminja.

Tiskani mediji, ki izhajajo dnevno, večinoma izhajajo iz prejšnjega političnega sistema. Dnevnik Slovenec, Jutranjik in Republika, nastali po letu 1990, so propadli, izjema so le Slovenske novice v lasti družbe Delo, ki izhajajo še danes, poslovni dnevnik Finance,

septembra 2005 pa je v okviru družbe Dnevnik začel izhajati nov tabloidni dnevnik Direkt. Primorske novice so leta 2003 postale dnevnik. Na slovenskem medijskem trgu je uveljavljenih sedem dnevnih časopisov: Delo, Dnevnik, Večer, Slovenske novice, Primorske novice, poslovni dnevnik Finance in Direkt.

3.1.1 Osrednji slovenski časnik: Delo

Dnevni časopis Delo velja zaradi svojega nacionalnega značaja, splošne informativnosti in dobre pokritosti države za osrednji slovenski časnik. Izdaja ga družba Delo d.d., ki skupaj z družbo Slovenske novice d.d., ki izdaja tabloidni dnevnik Slovenske novice, tvori koncern. Velik doseg imajo različne priloge, nedeljska izdaja Nedelo in Sobotna priloga. Delo d.d. izdaja tudi tednik Več, decembra 2005 je družba prevzela tudi tednik Mag. Po podatkih Nacionalne raziskave branosti 2003 je Delo z naklado 90.000 izvodov doseglo 237.000 bralcev, v prvem polletju 2005 pa je časopis dosegel 228.000 bralcev (Nacionalna raziskava branosti 2005).

Ker Bašić Hrvatini in sodelavci opozarjajo, da je »odgovor na vprašanje, kdo so medijski lastniki, (je) hkrati odgovor na vprašanje, kdo ima moč?« (2004: 10), je treba pri opredelitvi časopisa izpostaviti tudi njegove lastnike.

Tabela 3.1.1.1: Lastniška struktura delniške družbe Delo (Vir: Finance, 23. december 2005)

Delo	Lastniški delež (%)
Pivovarna Laško	24,99
KD Holding	19,99
Slovenska odškodninska družba	11,72
Skupina Infond/Zavarovalnica Maribor	10,21
Maksima id	7,80
Kapitalska družba	6,17
Drugi (skupaj)	19,12

Medijska moč je povezana z ekonomsko in *»na prvi pogled nevidno, politično močjo«* (Bašić Hrvat in drugi 2004: 78). Kot opozarja Bašić Hrvat (2004), je struktura nadzornih svetov slovenskih dnevnikov podobna strukturi nadzornih svetov njihovih največjih lastnikov, ki so hkrati največji oglaševalci, lastniki oglaševalskih agencij, predsedniki uprav ali nadzornih svetov največjih bank.

3.1.1.1 Zunanjepolitični dogodki v Delu

Časnik Delo zunanjepolitičnim dogodkom namenja različne strani. Na prvi strani so objavljeni dogodki iz tujine, ki zadostujejo največjemu številu novičarskih faktorjev. Prav tako so zunanjepolitični dogodki objavljeni na straneh pod paginalnim naslovom Dogodki dneva le, če po pomembnosti oziroma novičarskih faktorjih prekašajo dogodke iz domačega okolja ali so z njimi v neposredni povezavi. Sicer pa je zunanjepolitičnim dogodkom namenjena v celoti stran pod paginalnim naslovom Svet, ki sledi stranem Dogodki dneva. Zunanjepolitični dogodki imajo svoj ustaljen medijski prostor tudi na Zadnji strani.

Izključno interpretativnim žanrom je namenjena stran pod paginalnim naslovom Mnenja, kjer se pojavljajo številni komentarji oziroma avtorski pogledi na določeno aktualno dogajanje in pisma bralcev. V času napada na Irak so bile na teh straneh objavljene tudi refleksije o ameriško-britanski invaziji. Zunanjepolitični dogodki pa imajo svoje mesto tudi Delovih prilogah, kot so Ona, Polet in Sobotna priloga.

3.1.1.1.1 Prostor, namenjen poročanju o napadu na Irak

Časnik Delo je v začetku napada na Irak namenil relativno¹ veliko prostora prispevkom o napadu na Irak. Prvi dan napada, tj. 19. marec 2003, prispevki o napadu zavzemajo dve tretjini naslovnice; poleg dveh poročil in fotovesti komentar pod rubriko Tema dneva napiše odgovorni urednik Dela Mitja Meršol, kar daje dogodku v očeh bralcev še dodatno težo, saj komentiranje dogodkov s strani odgovornega urednika ni vsakodnevna praksa in to ne le Dela, ampak slovenskih tiskanih medijev nasploh. Prispevki o napadu na Irak so bili objavljeni tudi na straneh Dogodki dneva in Svet. Po številu prispevkov in njim namenjenem prostoru v časopisu na naslovnici in prvih notranjih straneh sodeč je Delo napad na Irak izpostavilo kot najpomembnejši dogodek tistega dne oziroma obdobja.

Tretji dan napada na Irak, tj. 21. marec 2003, druga in tretja stran nimata paginalnega naslova Dogodki dneva kot sicer, ampak Napad na Irak, kar izpričuje pomembnost dogodka. Dogodki dneva so prestavljeni na četrto stran; prispevki na strani se tokrat ukvarjajo predvsem z odzivi slovenske oblasti in političnih strank na napad na Irak. Na Zadnji strani je poročilo dopisnika iz Rima o italijanskih odzivih na napad. Naslednji dan ima paginalni naslov Napad na Irak le ena stran, prav tako peti dan napada, tj. 24. marec 2003, ko ta paginalni naslov zasledimo zadnjič, stran pa je prostorsko prestavljena za strani Dogodki dneva, kot da bi že ta uredniška odločitev poskušala nakazati postopno zmanjševanje števila prispevkov, ki se ukvarjajo z napadom na Irak.

Trend upadanja števila prispevkov smo najprej zasledili na straneh Dogodki dneva, nato na naslovnici in nazadnje še na straneh Svet. Če je bilo prvi dan napada na Irak v Delu objavljenih enajst prispevkov, ki vsak s svojega zornega kota osvetljujejo dogajanje v Iraku in pomen za mednarodno skupnost in trgovino, zadnji dan uradnega vojnega stanja oziroma tik preden ameriški predsednik George Bush mlajši razglasi uradni konec vojne, tj. 30. april 2003, dogajanje v Iraku izgine iz naslovnice in se z njim ukvarjata le dva novinarska prispevek na strani Svet. Čeprav se dogajanje v Iraku slaba dva meseca od začetka napada skoraj ni spremenilo - še naprej so se vrstila bombardiranja, ropanje, protesti proti okupaciji, neustrezne razmere v bolnicah, smrti civilistov – se mu je odmerjalo vedno manj medijskega

¹ Delo je po ugotovitvah novinarka Barbare Bizjak iraški krizi posvetilo več prostora kot časnika Večer in Dnevnik. »Medtem ko se Dnevnik in Večer pri svojem delu opirata predvsem na agencijske vire, Delo s pridom izkorišča svojo dopisniško mrežo, ki skupaj z obsežnim prostorom, namenjenim komentarjem novinarjev in vplivnih medijskih voditeljev, 'gostujočih peres', odločilno pripomore k dejstvu, da Delo najboljše, najbolj raznoliko in tudi najtemeljiteje poroča o iraški krizi.« (2003: 20)

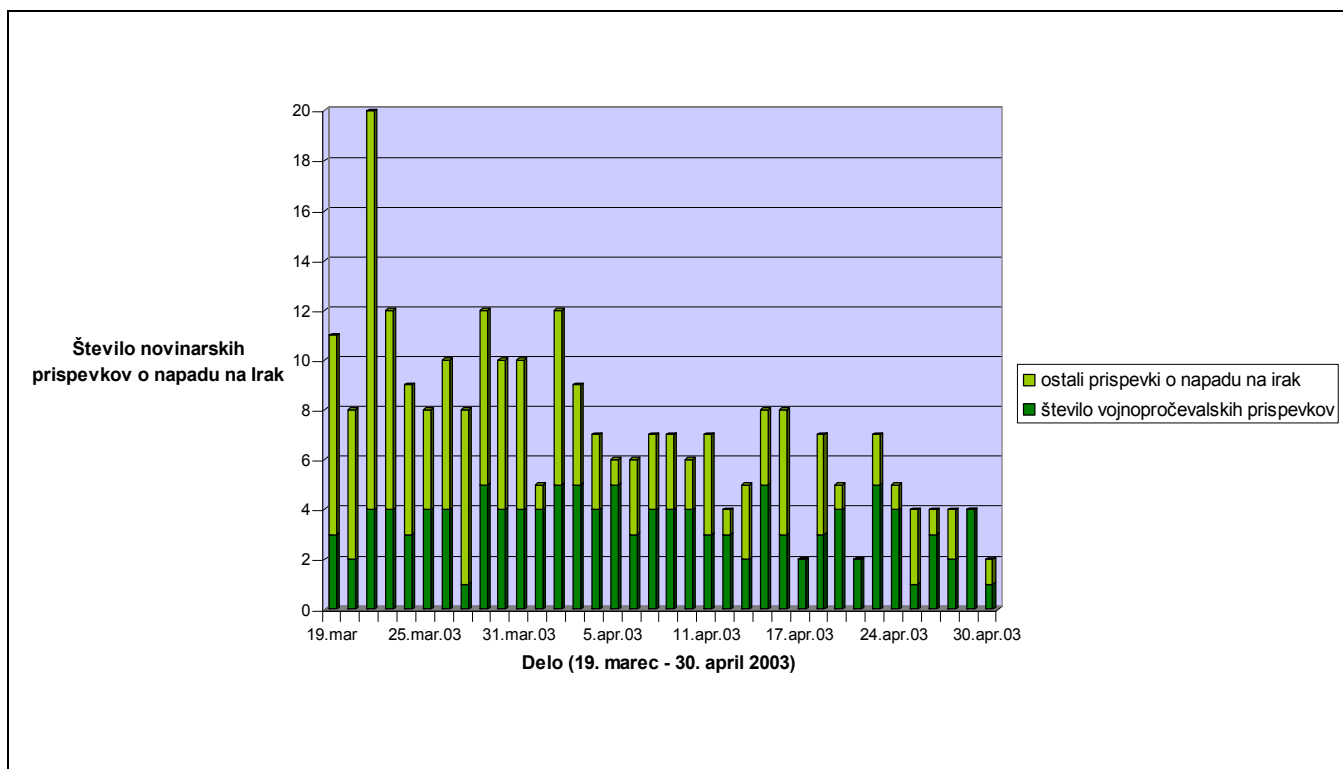
prostora. Medijsko prednostno tematiziranje je spremenilo smer in našlo drugo osrednjo tematiko, napad pa postopoma postavilo v ozadje.

3.1.1.1.1 Poročanje o napadu na Irak ni nujno vojno poročanje

Pri pregledu prispevkov o napadu na Irak je kmalu postalo očitno, da vsako poročanje o napadu ni nujno tudi vojno poročanje. Že v prvi analizirani številki Dela (leto XLV, št. 64), se pokaže vzorec, ki se pojavlja vse do konca naše analize. Večina prispevkov, ki z naslovnim sklopom, od tega najpogosteje z nadnaslovom, napovedujejo prispevek o dogajanju v Iraku, so dejansko poročila s tiskovnih konferenc ali zasedanj, na katerih mednarodna skupnost in/ali posamezne države posredujejo svoje uradne izjave do iraškega konflikta. Na prvi pogled paradoksalno je tudi poročanje o dogajanju v Iraku in premikih ameriško-britanskih sil Delovega dopisnika iz New Yorka, vendar povsem smiselno in nič nenavadnega, če vemo, da uradne izjave oblikuje državna administracija, ki jih nato posreduje tako novinarjem na križnem žarišču kot na uradni tiskovni konferenci na domačih tleh.

Pravzaprav bi takšne medijske vsebine lahko označili za psevdogodke, ki po eni strani zadovoljujejo potrebo interesne skupine po doseganju javnosti, obenem pa izpolnjujejo potrebo medijev po novicah (Shoemaker v Poler Kovačič 2004: 57). Psevdodogodki ustvarjajo navidezno izčrpno sliko nekega dogajanja, medtem ko dejansko ustvarijo le okvir, v katero bi bilo treba vstaviti še sliko. In pogosto je okvir veliko prevelik za svoje jedro. Bennet govori o političnih psevdodogodkih kot o popolnoma nadzorovani medijski predstavitvi, ki potvarja dejanske politične okoliščine z realističnimi realizacijami, ki ustvarjajo politično koristne podobe, Boorstin pa izpostavi štiri značilnosti psevdodogodka – najbolj zanimivo za naš primer poročanja o napadu na Irak je zagotovo to, čemur Boorstin pravi nejasen odnos do resnične okoliščine (Poler Kovačič 2004: 57).

Med vojnoporočevalske prispevke uvrščamo prispevke, nastale na območju kriznega žarišča oziroma v našem primeru prispevki, ki so nastali na območju Iraka in sosednjih držav in so bralce neposredno obveščali o dogajanju v Iraku. Takih prispevkov je v Delu manj kot že omenjenih prispevkov o uradnih izjavah različnih članic mednarodne skupnosti, se pa tudi žanrsko razlikujejo od vojnoporočevalskih prispevkov. Zgolj določen presek poročanja o napadu na Irak je hkrati tudi vojno poročanje o na napadu.

Slika 3.1.1.1.1.3: Razmerje med številom vojnoporočevalskih prispevkov o napadu na Irak in ostalimi novinarskimi prispevki o napadu na Irak in z njim povezanim dogajanjem

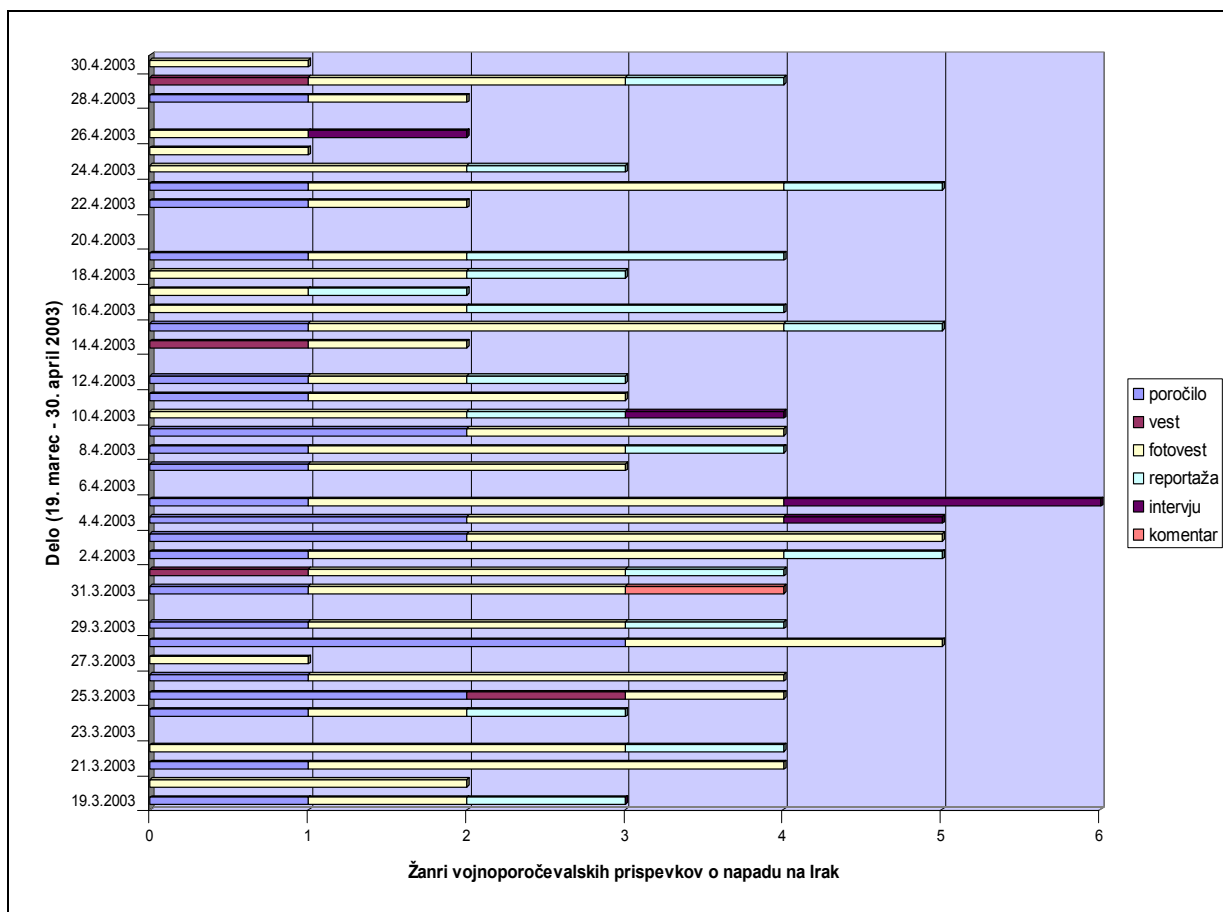
Število vojnoporočevalskih prispevkov ostaja z nekaj odmiki od povprečja, tj. 3,4 prispevka na številko, enako, medtem ko se število ostalih prispevkov o napadu na Irak bolj izrazito spreminja. Prva dva tedna napada na Irak jih je praviloma več kot vojnoporočevalskih prispevkov, nato pa z upadanjem razprav mednarodne skupnosti tudi njihovo število upada. Vzrok za takšno sliko je v razporeditvi novinarjev in njihovih področij pokrivanja, pa tudi v agencijskih novicah. Za časopis Delo sta iz območja Bližnjega vzhoda poročala dopisnica Barbara Šurk in posebni poročevalec Boštjan Videmšek. Zaradi njunih dnevnih prispevkov in odkupljenih agencijskih novic o dogajanju v Iraku je število vojnoporočevalskih prispevkov dokaj konstantno. Dopisniki iz drugih držav so se v dnevne vsebine Dela vključili le s prispevki o napadu oziroma o odzivih (članic) mednarodne skupnosti tiskovne konference, srečanja in zasedanja, ki se ukvarjajo z napadom na Irak. Ker takšni dogodki niso ravno vsak dan, se število nevojnoporočevalskih prispevkov o napadu na Irak spreminja in se iz številke v številko manjša.

3.2 Elementi analize poročanja o napadu na Irak

Potem ko smo opredelili časovno obdobje in medij (tisk), ki ga bomo preučevali, se osredotočili na dnevni tisk in izbrali osrednji slovenski časnik Delo za predmet analize novinarskih prispevkov o napadu na Irak, moramo določiti še elemente analize. Osredotočili se bomo na: 1 – na prevladujoče žanre novinarskih prispevkov o napadu na Irak; 2 – vire, uporabljene v prispevku, in avtorje prispevkov (novinar, posebni poročevalec, agencijska novica); 3 – na ravni sintakse nas bo zanimala predvsem raba trpnika in tvornika v govoru o žrtvah; 4 – sematična analiza bo potekala na dveh ravneh: a – mikroraven: zanimal nas bo izbor jezikovnih sredstev in njihova ideološka konotacija, b – makroraven: pomen besedila kot celote; 5 – analiza studiuma fotografije.

3.2.1 Žanrska analiza

V novinarstvu niso pomembne le novice, ampak tudi žanri kot »stalna oblika novinarskega sporočanja« (Košir 1988: 30) ali »tip novinarskega diskurza« (Košir 1988: 31), s katerim so novice podane bralcu oziroma nasploh sprejemniku medijskih vsebin. Delitev na informativne in interpretativne žanre je pravzaprav delitev med eksplicitno odsotnostjo in prisotnostjo novinarja s svojim mnenjem v novinarskem prispevku². Žanrska analiza vojnoporočevalskih diskurza je pokazala, da med vojnoporočevalskimi prispevki, objavljenimi v slovenskem osrednjem časniku Delo, prevladujejo informativni žanri, in sicer fotovesti, poročila, reportaže.

Slika 3.2.1.4: Žanrska analiza vojnoporočevalskih prispevkov o napadu na Irak v časniku Delo

² Po Mancijem Košir (1989) delimo žanre glede na dominantno funkcijo v dve veliki skupini, in sicer v žanre a) informativne zvrsti, ki udeležujejo informativno funkcijo, in žanre b) interpretativne zvrsti, ki udeležujejo interpretativno funkcijo. Vrste znotraj zvrsti določa skupni predmet upovedovanja: v informativno zvrst uvrščamo vestičarske vrste, poročevalske vrste, reportažne vrste in pogovorne vrste, v interpretativno zvrst pa sodijo komentatorske vrste, člankarske vrste, portretne vrste.

Izbira določenega tipa novinarskega diskurza ima svoje ideološko ozadje: z objavo pretežno informativnih žanrov, katerih dominantna funkcija je informativna funkcija, medij ne daje enakovrednega prostora za interpretacijo dogodka, torej za interpretacijo ozadja dogodka in razmerja do pojava oziroma stanja. Avtor je v informativnih žanrih novinarskih prispevkov od predmeta distanciran, saj norma ne dovoljuje eksplicitne vpletenosti njegovega mnenja v tekst. S tem ko se od medijev zahteva poudarek na informativnih žanrih, ker naj bi ti v medijski prostor vnašali nepristranskost, se hkrati zmanjšuje pomen interpretacij, ki so pomembne, da se dogodki, predstavljeni v informativni zvrsti, umestijo v širši kontekst. Tako vladajoča ideologija novinarstvu prikrito oži maneverski prostor za svobodo izražanja, hkrati pa je to način ohranjanja *statusa quo* vladajoče ideologije.

Tema dneva je utečena rubrika na naslovnici Dela, pod katero v vsaki številki časopisa izhajajo komentarji. Z rubriko Tema dneva je pravzaprav ustvarjen prostor za izražanje mnenja celotnega uredništva, čeprav je podpisan zgolj avtor besedila in ne uredništvo. Komentar že po svoji žanrski definiciji razkriva ozadje pravkar minulih, torej aktualnih dogodkov in s tem zapolnjuje informacijsko vrzel, ki nastane med opisom poteka dogodka, ki ga poda besedilo informativne zvrsti, tj. na primer poročilo, in bralčevo radovednostjo. Besedila v rubriki Tema dneva praviloma razkrivajo ozadje po mnenju uredništva najpomembnejšega dnevnega dogodka. Med 36 komentarji, objavljenimi od 19. marca do 30. aprila 2003, se je z ozadjem dogodkov, povezanih z napadom na Irak, ukvarjajo 12 komentarjev, vendar sta le dva med njimi problematizirala vojno dogajanje v Iraku. Vojna poročevalka, sicer bližnjevzhodna dopisnica Barbara Šurk, je pod naslovom Ena vojna, dva svetova (31. marec 2003) razkrivala medijsko vojno med Iračani in Američani na iraških tleh, dopisnik iz New Yorka Ervin Hladnik Milharčič pa je v prispevku Obroben incident (2. april 2003) komentiral umor desetih civilistov v Iraku. Ostali komentarji so razkrivali ozadje srečanj mednarodne skupnosti, komentirali razmerja moči med ZDA, EU in ZN ter položaj Slovenije v tako imenovani koaliciji voljnih, to je zveza držav, ki so na pobudo ZDA s kakršnokoli obliko podpore pristopile k napadu na Irak, in se niso neposredno ukvarjali z vojno v Iraku. Čeprav je kar tretjina komentarjev posvečenih vojni v Iraku, kar priča o pomembnosti tega dogodka za medij in družbo, pa pregled vsebin komentarjev pokaže povsem drugačno sliko: pozornost je bila preusmerjena od napada oziroma vojaške intervencije v Iraku k odnosom v mednarodni skupnosti in posledicam za svetovno gospodarstvo, kot da vojna s svojimi zločini nad prebivalstvom in neupravičenostjo ne bila zadovoljiva osrednja tema dnevnega časopisa.

3.2.2 Viri in avtorji prispevkov

Novinarji sami dogodkov pogosto ne doživijo, zato je različica realnosti, ki jo ustvarjajo viri, zelo vplivna pri opredeljevanju tistega, kar postane predmet medijske pozornosti (Shoemaker v Poler Kovačič 2004: 32). Analiza prispevkov o napadu na Irak je pokazala, da so bili viri tako imenovanih psevdodogodkov, ki smo jih opredelili v prejšnjem poglavju, večinoma uradni elitni viri iz visokih mednarodnih institucionalnih krogov (npr. Združeni narodi, Pentagon, ameriška in britanska administracija, posamezni visoki predstavniki mednarodne skupnosti), kar se sklada s tezo Melite Poler Kovačič, da »v novinarskem diskurzu prevladujejo informacije, mnenja in stališča elitnih uradnih virov informacij, ki imajo v primerjavi z neelitnimi uradnimi viri, še zlasti pa z neuradnimi viri, do novinarskih objav večji dostop« (2004: 34).

Drugačna slika izbire virov pa se je pokazala pri vojnoporočevalskih prispevkih o napadu na Irak, ki jih lahko glede na avtorje prispevkov razdelimo v dve skupini: 1 – prispevki posebnih poročevalcev časopisne hiše Delo; 2 – agencijske novice, najpogosteje Reuters, AFP, EPA, AP, STA.

Za Delo sta z območja Iraka in sosednjih držav poročala Barbara Šurk, sicer bližnjevzhodna dopisnica, tokrat pa tudi posebna poročevalka iz jordanske prestolnice Aman in iraškega Bagdada, in Boštjan Videmšek, posebni poročevalec iz območja iraško-turške meje in severnega Iraka oziroma Kurdistana. Njuni prispevki niso temeljili na uradnih elitnih virih, ampak sta svoja poročila in reportaže oprla na neuradne vire, to so »v dogodke oziroma dogajanje vpleteni ali nevpleteni posamezniki, ki niso vir po funkciji, ampak so udeleženci dogodkov, očitvidci, priče dogodkov, 'ljudje z ulice', 'navadni', 'običajni' ljudje« (Poler Kovačič 2004: 35). Če naštejemo le nekaj njunih konkretnih virov: 1 – prispevki Barbare Šurk: iraška šivilja Um Farneh, Al Ahmed (iraški vojak), priložnostni delavec iz Bagdada, zdaj begunec v Jordaniji Ahmed Ibrahim Džuma, pediater iz bolnice v Basri Abdel Karim Husein, jordanski borci na poti v Irak, študent četrtega letnika slikarstva v Bagdadu Kaiser Sari, Jasmin al Duri (bagdadčanka, mati petih otrok, ki živi 500 m od mesta bombardiranja), kirurg v bagdaški bolnici Kanaan Madžal, arheolog Muajad Damerdži, 60-letna iraška administratorica Um Farah, smetar Abas Radu Muslim, prometni policist Raed Ali Farham, preiskovalni časnik v zaporu Abu Graib med Sadamovim režimom Alah Hatem, bagdadčan Abas Hadem, nekdanji policist Ahmed Čaadun, šiit Josef Obed, trgovec iz Bagdada Said Osmani itd; 2 – prispevki Boštjana Videmška: kurdski gverilci ali pešmerge, kurdski mladenič, lastnik hotela v Silopiju, arabski Iračan (prevoznik nafte), Salahudin (kurdsko-

arabskega porekla), srednješolski učitelj Mohamed, zdravnik v mosulski bolnišnici Samir, prebivalci Tikrita, Rebin (Kurd iz Kirkuka) itd.

Seveda pa tudi uradni elitni viri v njihovih prispevkih niso bili prezrti, vključevala pa sta tako uradne vire z iraške kot ameriško-britanske strani. Med najpogosteje navajanimi iraškimi uradnimi viri je bil iraški minister za informiranje Mohamed Said al Sahaf.

V diskurzu agencijskih novic pa se je uveljavil drug trend, povezan s posebnim načinom zbiranja informacij, to je embeddingom. Drugačna novinarska praksa, ki zahteva gibanje v okviru ameriško-britanski vojaških enot in pristajanje na cenzuro prispevkov ter ne nazadnje vodi v samocenzuro, je na novinarski diskurz med drugim predvsem vplivala z izborom in vključevanjem določenih virov. Večina virov agencijskih prispevkov je namreč uradnih, in sicer predvsem vojaških, saj »*pritiski rokov in zahteve po pridobivanju objavovrednih informacij spodbujajo odvisnost od uradnih virov*« (Poler Kovačič 2004: 55), zato je vsebina takšnih agencijskih prispevkov povezana z napredovanjem ameriško-britanskih vojnih sil na iraškem ozemlju. Uradni vojaški viri z informacijami o tehničnih podrobnostih so bili del socialnega okolja novinarjev, ki zato niso imeli težav pri svojih iskanju virov. Kot embeddingu pritiče so bili novinarji del vojaškega stroja oziroma vira samega.

3.2.2.1 Embedded diskurz v agencijskih novicah

(1)

Vihar pred viharjem - Poveljnik ameriške tretje pehotne divizije general Buford Blount je v bližino iraške meje poslal 20.000 vojakov in 10.000 tankov, oklepnikov in tovornjakov.

(D, 20. marec 2003, 4, fotovest)

(2)

Čakajoč na ukaz - Tretja pehotna divizija ameriške vojske (na fotografiji) je na severu Kuvajta pripravljena na invazijo. Mehanizirana pehota, ki jo bo spremljalo več tisoč težkih tankov abrams, oklepnikov bradley, ...

(D, 21. marec 2003, 2, fotovest)

(3)

Pot do Basre - V helikopterju CH-46 sea knight, ki je prevažal marine in je strmoglavil na severu Kuvajta, je umrlo osem Britancev in štirje Američani.

(D, 22. marec 2003, 2, fotovest)

(4)

Novim žrtvam naproti - Na fotografiji je lovec F/A-18 hornet pred vzletom z ameriške letalonosilke Harry S. Truman.

(D, 5. april 2005, 8, fotovest)

Primeri 1-4 so prikazi ubeseditev embedded novinarskega diskurza, ki se oblikuje, ko novinar postane del vojaške enote in po mnenju Vogrinca (2004: 19) s tem postane akter oziroma napadalec ter tako zanemari poročanje, ki s primerjanjem stališč različnih vpletenih v konflikt osvetljuje dogajanje. Vesti povedo malo, a vseeno dajejo bralcu občutek, da je seznanjen celo z najmanjšimi podrobnostmi. Podatki o številu vojakov in vozil, imenih vojaških enot ter znamk vozil odvrtačajo od številnih, za bralca veliko bolj relevantnih vprašanj kot na primer: ali se bodo vojaki gibali po naseljenih območjih, kam so namenjeni, s kom se bodo spopadli, kakšne bodo posledice za okolje in civilno prebivalstvo, zdravstvene posledice in oskrba, morebitne žrtve. Odvrtačanje pozornosti in kvazi zadovoljitev potreb javnosti po informacijah ob zavedanju, da podrejanje vojaški cenzuri – kar embedding brez dvoma je – pomeni zavračanje etičnega načela, da »morajo novinarji vedno braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj«, nikoli ne more biti razumljeno kot stremljenje k predstavitvi »celovite slike dogodkov«, ki jo kot poslanstvo novinarjev že v preambuli narekuje Kodeks slovenskih novinarjev 2002.

3.2.3 Raba trpnika oziroma tvornika v govoru o žrtvah

Vladajoča ideologija je prisotna tudi v jeziku oziroma jezik je vedno ideološko obarvan. Določen dogodek lahko namreč upovemo z različnimi sintaktičnimi strukturami, ki imajo svoje specifične ideološke konotacije. Različne sintaktične strukture oziroma načini tvorjenja stavkov so dokaz za usmeritev ideologije. Pri analizi novinarskih prispevkov o napadu na Irak smo se osredotočili na govor o žrtvah vojne, tako da smo ugotavljali, ali je v sintaktični strukturi pomembnejše mesto tvorca dejanja ali dejanje samo, saj ravno te pozicije nakazujejo odnos do vojnih žrtev in potrebo ali manjko potrebe po prevzemanju odgovornosti zanje. Ves govor o žrtvah v novinarskih prispevkih o napadu na Irak, objavljenih od 19. marca do 1. maja 2005, smo glede na poudarjenost tvorca dejanja razdelili v štiri skupine (od polne tvorne oblike do oblike, ki s trpnikom nakazuje popolno odsotnost odgovornosti) in pri vsaki skupini izpostavili nekaj primerov iz analize:

1 – Odgovornost tvorca dejanja je jasno izražena

V stavčni strukturi je osebek vršilec dejanja ali nosilec stanja, glagolski način je torej tvorni (na primer *Oče je razbil krožnik*). S tvornikom je izražena odgovornost dejanja, poudarek je na tvorcu dejanja.

(5)

Izstrelek, ki je v sredo zjutraj padel na bagdadsko tržnico in ubil 17 civilistov, ...

(D, 28. marec 2003, 1, poročilo)

(6)

Teden dni po začetku ameriško-britanske invazije na Irak in sedmi dan bombardiranja Bagdada je prvi ameriški izstrelek zašel s poti. V središču mesta je zadel tržnico in ubil najmanj 15 ljudi.

(D, 28. marec, 8, komentirano poročilo)

Primera se nanašata na isti dogodek: (ameriški) izstrelek ima v sintaktični strukturi mesto osebkov in vlogo vršilca dejanja; v prvem primeru je padel, v drugem zadel, priredno pa je v obeh primerih dodan še glagol ubiti. Vežalno priredje *zadel tržnico in ubil* pa kljub temu daje slutiti, da krivda ni povsem izstrelkova, ampak se prenese tudi na civilne žrtve, prisotne na tržnici, v smislu, če bi se ob tem času tam gibalo manj ljudi, bi bilo tudi žrtev manj.

Ameriški vojaki, ki so izstrellek izstrelili in s tem ubili civiliste niso omenjeni, vršilec dejanja ostaja neživ izstrellek. Da je odgovornost preložena na izstrellek je očitno tudi iz formulacije zašel s poti, ki nadomešča pojasnilo, da so ameriški vojaki izstrellek napačno namerili in ga izstrelili na tržnico.

(7)

Predstavnik ministrstva za informiranje je potrdil, da je ena raketa zadela stanovanjsko četrt v središču Bagdada. /.../ napad naj bi zahteval mrtve in ranjene.

(D, 31. marec 2003, 1, poročilo)

Vršilec dejanja je napad, ki je metonimija za napadalce, to je ameriško-britanske vojaške sile. Uporabljen pogojni naklon vnaša dvom v resničnost izjave, zahtevati mrtve in ranjene pa je pravzaprav metafora za umor ljudi. Sicer pa bralec formulacijo sprejme kot povsem pričakovano: ustaljen poročevalski avtomatizem.

(8)

Ameriški vojaki so na cestni zapori s petindvajsetmilimetrskim topom streljali na avtomobil, ki se ni hotel ustaviti, in ubili deset civilistov, med njimi pet otrok.«

(D, 2. april 2003, 1, komentar)

Redek primer, da avtor prispevka ne uporablja metaforičnega jezika, kljub temu da je žanrsko prispevek komentar. Komentarji namreč kot presojevalna³ besedila svojo interpretativno vlogo izpolnjujejo tudi z aktualiziranimi sredstvi, ki so »odmik od neposredne označbe predmeta govora« in »sredstvo, s katerim tvorec išče pot k naslovniku, navezuje stik z njegovim izkustvenim svetom, da bi sprožil njegovo razumsko in čustveno dejavnost« (Korošec, 1998: 17). Tokrat je avtor stik z bralcem navezal ravno nasprotno, prek nemetaforičnega izrazja.

Umik metaforike iz komentarja opozarja, da je govor o žrtvah in smrti vedno prežet z jezikovnimi sredstvi v prenesenem pomenu, najpogosteje so to evfemizmi, ki so del retorike informativnih žanrov oziroma so avtomatizirani⁴. Avtomatiziran evfemizem (na primer

³Medtem ko se po teoriji slovenskih novinarskih vrst novinarska besedila delijo na informativna in interpretativna, Monika Kalin Golob (2004: 705) ugotavlja, da gre z jezikoslovnega vidika za poročevalska besedila, v katerih se uresničuje poročevalski stil, ki je eden izmed stilov publicistične funkcijske zvrsti. Kalin Golobova (2003: 51) pojasnjuje, da se poročevalska besedila zaradi dveh vlog oziroma stilnega nasprotja, ki izhajata iz razmerja med avtomatizacijo in aktualizacijo, delijo na poročevalna in presojevalna besedila.

⁴Avtomatizacija je, kot pojasnjuje Tomo Korošec (1998), ustaljevanje posameznih jezikovnih sredstev, da postanejo za opravljanje določene naloge običajna in se utrdijo v konvenciji med tvorci in naslovniki. Jezikovna sredstva, nastala z avtomatizacijo, so avtomatizmi.

izgubiti življenje, pasti pod streli, zahtevati mrtve) tako več ne sproži razumske in čustvene dejavnosti naslovnika in avtorju novinarskega prispevka za dosego učinka (to je sprožiti naslovnikovo čustveno in razumsko dejavnost) ne preostane drugega, kot da poseže po nezaznamovanih jezikovnih sredstvih.

(9)

Včeraj je ameriški tank ustrelil v hotel Palestina, v katerem prebiva večina tujih poročevalcev. Pri tem so ranili štiri uslužbence britanske tiskovne agencije Reuters in španskega snemalca. Poročevalec Reutersa Ukrajinec Taras Procjuk in snemalec Španec Jose Couso sta pozneje umrla.

(D, 9. april, 1, poročilo)

Kljub temu, da je uporabljen tvornik, s katerim izražamo odgovornost vršilca dejanja, je uporabljen metonimični prenos - tank je zamenjan za vojake, ki z vozilom upravljajo, kar nakazuje tudi glagol v naslednjem stavku.

2 – Odgovornost tvorca dejanja je manj poudarjena

Vršilec dejanja je potisnjen z mesta osebkoma na mesto prislovnega določila vršilca glagolskega dejanja, glagolski način je trpni (na primer *Krožnik je bil razbit s strani očeta*). Odgovornost ni jasno izražena, a je s stavčno strukturo še vedno nakazana. Ta kategorija obstaja le, če vanjo prištevamo tudi primere, ko je za vršilca dejanja narejen metonimični prenos in je vršilec dejanja z mesta osebkoma potisnjen na mesto prislovnega določila kraja ali časa.

(10)

Prava tragedija je doletela ekipo britanske neodvisne televizijske hiše ITN, ki je na jugu Iraka izgubila tri može. Kot vse kaže, so padli pod britanskimi krogli.

(D, 26. marec, 8, poročilo)

Evfemizem izgubiti življenje oziroma pasti pod krogli priznavamo, če ga uporabljamo, ko govorimo o vojaki, ki so pristali na vojno, sprejeli poklicno tveganje in želimo z izborom jezikovnih sredstev ublažiti novico o njihovi smrti, vendar v povezavi s civilisti, mednje sodijo tudi novinarji, raba tega evfemizma ni upravičena, saj so civilisti neoboroženi, poziciji moči med vojaki in novinarji pa neuravnoteženi; ne nazadnje je umor

civilistov zločin, ki ga jezikovna struktura ne bi smela prikrivati. Vršilec dejanja je skrit v besedni zvezi *pod britanskimi kroglami*, ki je v našem primeru prislovno določilo kraja.

(11)

Že v soboto je bil med napadom ameriških in britanskih sil na Basro ubit ruski novinar...

(D, 26. marec, 8, poročilo)

(12)

Med napadom na Basro je bil v soboto ubit ruski novinar, v iraškem delu Kurdistana pa snemalec, ki je delal za avstralsko televizijo ABC.

(D, 24. marec 2003, 1, poročilo)

Iz stavka izvemo, da je bil ubit ruski novinar, torej civilist, medtem ko lahko o vršilcu dejanja sklepamo iz prislovnega določila časa *med napadom ameriških in britanskih sil* oziroma *med napadom na Basro*, torej s strani ameriških ali britanskih vojakov.

3 – Odgovornost za dejanje ni izražena

Osebek je od dejanja prizadeti, vršilec dejanja pa ni znan (na primer *Krožnik je bil razbit*), tako da o vršilcu sklepamo iz našega predhodnega vedenja. Tudi v tem primeru je glagolski način trpni.

(13)

Iraški minister za informiranje Mohamed Said al Sahaf je izjavil, da je bilo v zadnjih 24 urah ubitih 16 civilistov, ranjenih pa 95.

(D, 26. marec 2003, 8, fotovest)

(14)

Iraški minister za informiranje Mohamed Said al Sahaf pravi, da je bilo od četrta zvečer v Bagdadu ubitih sedem iraških civilistov, 92 pa jih je bilo ranjenih.

(D, 29. marec 2003, 1, poročilo)

Formulacija *je bilo ubitih* je pogosta: bralec dobi informacijo o dejanju, ne pa tudi o vršilcu dejanja, ki ostaja v ozadju. Bralec lahko na podlagi poznavanja tematike vršilca sicer predvideva, vendar pa takšna sintaktična struktura vršilcu odvzema moralno odgovornost za dejanje oziroma dopušča, da postaja pozabljeno. V kolektivni spomin bo ostalo zapisano število mrtvih, ne pa tudi, kdo jih je ubil.

4 – Odsotnost vsakršne odgovornosti za dejanje

Če dejanje prizadeva neživ predmet ali če se trpna oblika iz sobesedila ne da razumeti tudi kot tvorna, je upravičena raba trpnika *s se* (na primer *Krožnik se je razbil*). Vendar pa v našem primeru ni mogoče narediti pretvorbe iz *je bil ubit v se je ubil*, ne da bi s tem tudi spremenili pomen, zato je vpeljana formulacija *je umrl*. Ta oblika trpnika več ne namiguje na kakšno koli odgovornost, saj vršilca dejanja več ni.

(15)

V helikopterju CH-46 sea knight, ki je prevažal marince in je strmoglavil na severu Kuvajta, je umrlo osem Britancev in štirje Američani.

(D, 22. marec 2003, 2, fotovest)

(16)

V napadih na Nadžaf, kjer je veliko šiitsko svetišče, je pod bombami umrlo 26, ranjenih pa je bilo 60 Iračanov.

(D, 29. marec 2003, 1, poročilo)

(17)

V bombardiranju stanovanjske soseske v Bagdadu je po iraških podatkih umrlo šest civilistov, več deset jih je bilo ranjenih.

(D, 1. april 2003, 1, fotovest)

Kot pojasnjuje Toporišič, »v slovenščini uporabljamo trpnik takrat, kadar hočemo spraviti v ospredje tistega (tisto), ki ga prizadeva glagolsko dejanje, zamolčati ali potisniti ob stran pa (iz)vršilca glagolskega dejanja« (2000: 359). Značilno pa je tudi, da je tvornik v slovenščini veliko pogostejši od trpnika. V poročanju o žrtvah napada na Irak je opaziti ravno nasprotno: tvornik je redek, pa še takrat je vršilec dejanja podan v prenesenem pomenu, medtem ko je za potrebe vladajoče ideologije - ki se reproducira prek medijev in želi prikriti, da izgublja posameznike, ki so jo ustoličili, ali ubija v imenu svojih državljanov - priročnejši trpnik. V poročanju o žrtvah v Delu je bila najpogostejša oblika trpnika, s katero je odgovornost tvorca dejanja manj poudarjena tako, da je vršilca dejanja narejen metonimični prenos in je vršilec dejanja z mesta osebká potisnjen na mesto prislovnega določila kraja ali časa.

3.2.4 Semantična analiza

Semantika raziskuje pomen jezikovnih enot, navadno na ravni besed ali na ravni stavkov, ki so lahko preproste propozicije ali pa kompleksnejše strukture (Verschueren 2000: 14). V naši analizi se bomo osredotočili na obe ravni: 1 – na mikroravni nas bo zanimal izbor jezikovnih sredstev; 2 – na makroravni se bomo osredotočili na pomen besedila kot celote.

3.2.4.1 Mikroraven: izbor jezikovnih sredstev

Izbira jezikovnih sredstev je vedno ideološko motivirana izbira. Ideologija je vzvod za naša specifična poimenovanja stvarnosti, seveda pa moramo na ravni pomena besed upoštevati več kot le njihov slovarski pomen. Obstajajo različni načini upovedovanja stvari, pravi Fowler (1993), in to niso naključne alternative; *»razlike v izražanju nosijo ideološke posebnosti«* (1993: 4). V analizi poročanja o napadu na Irak nas bo zanimalo, kakšni označevalci so bili v novinarskih prispevkih, objavljenih v Delu, izbrani za poimenovanje dogajanja v Iraku (označenec) od marca do maja 2003 in kateri so ne nazadnje prevladali.

Označevalce dogajanja v Iraku oziroma izbrana jezikovna sredstva smo analizirali v naslovju, saj je to sporočilo, ki napoveduje vsebino besedila, hkrati pa je grafično ločeno od njega in z drugačno tipologijo tudi izpostavljeno. Po Korošcu (1998) je naslovje najizrazitejša prvina v pisnem poročanju tako zaradi tipografije, odmerjenega prostora, kot tudi zaradi posebnega izbora jezikovnih sredstev. Ker je v Delu pogost podnaslovni sklop in je šele tretja enota naslovja, smo v analizo zajeli prvi dve enoti naslovja: nadnaslove, najpogostejši so bili tako imenovani področni in tematski nadnaslovi⁵, in naslove, ki so izrazitejši.

⁵ Področni nadnaslovi napovedujejo vsebinsko področje in so pojmovno širši od naslova in podnaslova, tematski nadnaslovi pa konkretizirajo tematiko besedila, lahko so širokotematski ali ozkotematski. Področni in tematski naslovi sta le dva od šestih tipov nadnaslovov, kot jih glede na tipološke značilnosti deli Tomo Korošec (1998).

Tabela 3.2.4.1.2: Šesttedenska analiza izbora jezikovnih sredstev za označitev dogajanja v Iraku v nadnaslovih in naslovih časnika Delo (19. marec - 3. maj 2003).

Delo	Označevalci dogajanja v Iraku
1. teden (19.-26. marec 2003)	vojna v Iraku (iraška vojna), napad na Irak, iraška kriza, iraško vprašanje, invazija na Irak, Busheva vojna, »osvobodilna vojna« <i>*prvi teden poročanja se pojavijo tudi strani s paginalnim naslovom Napad na Irak</i>
2. teden (27. marec-2. april 2003)	vojna v Iraku (iraška vojna), napad na Irak, iraška kriza, agresija na Irak
3. teden (3. april-10. april 2003)	vojna v Iraku (iraška vojna), ofenziva v Iraku, agresija na Irak, vojna za nafto, iraška kriza
4. teden (11. april-18. april 2003)	vojna v Iraku (iraška vojna), ameriška vojna z Irakom, zasedba Iraka, povojni Bagdad
5. teden (19. april-26. april 2003)	povojni Irak (Irak po vojni), vojna v Iraku, agresija na Irak
6. teden (27. april-3. maj 2003)	povojni Irak (irak po vojni), iraška tranzicija, vojna v Iraku, druga zalivska vojna

Po pogostosti izstopa uporaba besedne zveze *vojna v Iraku*, ki jo je zaslediti vse do konca naše analize. Prva tedna je aktualen tudi izraz *napad na Irak*, še posebej, ker tri dni zapored (21.-23. marec 2003) v Delu izhajajo tudi tematske strani pod paginalnim naslovom *Napad na Irak*. Kljub temu pa prevlada izraz *vojna*, kar bi lahko pojasnjevali z zdravorazumskim razmišljanjem urednikov, da napad ne more biti nekaj dolgotrajnega, in s stremljenjem k enotni retoriki z drugimi slovenskimi mediji⁶, ki je povezana z retoriko ameriške administracije. Pojavil pa se je tudi izraz *invazija na Irak* - prvi slovarski pomen besede *invazija* je množično prodiranje ali vdor vojaških sil ene države v drugo, medtem ko je *invazija* tudi sopomenka za okupacijo, a je ta pomen že zastarel. Zadnja tedna se v

⁶ Analiza Karmen Erjavec (Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani) je pokazala, da so v tem času na TV SLO govorili o *vojni v Iraku*, *uničenju Iraka* in *okupaciji Iraka*, na komercialni televizijski postaji POP TV pa o *vojni v Iraku*, *iraški vojni* in *osvoboditveni vojni*. Izraz *napad na Irak* ni omenjen.

nadnaslovih in naslovih pojavi besedna zveza povojni Irak oziroma Irak po vojni, kljub temu da ameriški predsednik George Bush mlajši konec vojne uradno razglasi šele 1. maja 2003.

Vojna poročevalca Barbara Šurk in Boštjan Videmšek sta uradne izjave postavila v kontekst nasprotovanja napadu na Irak. Prva je retoriko Bele hiše dosledno postavljala v narekovaje, da bi izrazila nestrinjanje in poudarila patetiko bolj kot ne oglasnih sloganov za napad, drugi pa se ji je raje izogibal ali pa jo dajal v negativni kontekst.

(18)

*Humanitarnost med »osvobodilno vojno«
Ameriška vojska ni pozabila na »nedolžne civiliste«. Skupaj z novinarji je na osvobajanje Iraka povabila tudi humanitarne delavce.*

(D, 24. marec, 4, reportaža)

Barbara Šurk v naslovu izraz *osvobodilna vojna* postavi med narekovaje, da izpostavi neko drugo retoriko, to je besednjak Bele hiše oziroma ameriške administracije, ki je ni mogoče razumeti dobesedno, v narekovajih pa dobi ironičen prizvok. V narekovajih se je znašla tudi stalna besedna zveza *nedolžni civilisti*, pri čemer Šurkova izraza ne uporabi, da bi ga navezala na realnost lokalnega prebivalstva v Iraku in njihovo pahnjenostjo v brezizhodno nevarno situacijo, temveč polemizira z administracijo, ki želi svoje gospodarstvo in moralo zgraditi na navideznem popravljanju posledic lastnega zločina. Zadnji stavek našega primera z glagolsko zvezo *povabila na osvobajanje* lahko razumemo kot posmeh tako embeddingu kot humanitarnim ustanovam, deležnim številnih kritik od pranja denarja do ustvarjanja živih tarč, s tem ko se ljudje zberejo ob mestih za razdeljevanje hrane.

(19)

Posnetki ujetih in ubitih vojakov so Ameriki povedali, da so njihovi fantje in dekleta v Iraku v vojni, ne v računalniški igrici visoke tehnologije dobrih proti hudobnim.

(D, 25. marec 2003, 4, komentatorsko poročilo)

V komentatorskem poročilo s komentiranjem dogajanja opozori na pasti embeddinga, ki dogajanje v Iraku prikazuje kot najnovejšo računalniško igrico, ki polarizira svet na dobro in zlo, hkrati pa zagovarja objavo posnetkov žrtev in trpljenja, ki jih praksa embeddinga pod cenzuro vladajoče ideologije odpravlja.

(20)

Posledica tega bo nedvomno več civilnih žrtev »osvobodilne vojne«.

(D, 25. marec 2003, 1, poročilo)

(21)

Člani »koalicije voljnih« trdijo, da iraška vojska zadržuje humanitarno pomoč – V resnici pa »uporni Iračani« ogrožajo oskrbovalno pot za ameriško vojsko

(D, 26. marec, 1, poročilo)

Bližnjevzhodna dopisnica izraze, ki so jih skovali predstavniki odnosov z javnostmi Bele hiše, dosledno uporablja v narekovajih, prav tako uradne izjave različnih predstavnikov mednarodne skupnosti, da bi opozorila na prepad med označevalcem in označencem.

(22)

Jenkiji ne skoparijo.

(D, 19. marec 2003, 8, reportersko poročilo⁷)

Posebni poročevalec Boštjan Videmšek svoje reportersko poročilo vrednostno obarva, s tem ko se odloči za izbiro zaznamovane sopomenke za Američane (vendar s tem ne krši žanrske norme) in daje negativni prizvok ameriškim vojakom v Iraku, še posebej ker je izraz *Jenki* v neameriškem okolju slabšalni izraz za pripadnike ameriških okupacijskih sil.

(23)

Na Kirkuk dan za dnem padajo koalicijske bombe. Iraška vojska in obveščevalne službe ubijajo nepokorne meščane.

(D, 4. april 2003, 8, reportersko poročilo)

Videmšek uporabi izraz pridevnik koalicijske, vendar je ta v besedni zvezi *koalicijske bombe* vse prej kot pozitiven, zato narekovaji v tem primeru niso potrebni za razumevanje novinarjevega stališča. Očitno pa je tudi nasprotovanje iraški vojski, ki se na severu Iraka ni borila le proti ameriško-britanskim silam, ampak tudi proti Kurdom, ki so si z osvojitvijo Kirkuka ponovno prizadevali za pridobitev samostojnost. Boštjan Videmšek je v Irak prispel s pomočjo kurdskih bojnikov ali pešmerg.

⁷ Novinar opisuje dogajanje živo, se ustavlja pri podrobnostih, zapisuje pogovore in opisuje atmosfero, pravi o značilnosti reporterskega poročila Manca Košir. »Za pripeljavo naslovnika na kraj dogajanja, kar je bistveno za ta žanr, uporablja poročevalec jezikovna sredstva, ki niso značilna zadruga poročevalske žanre: ekspresivno izrazje, slikovite, plastične opise, dialogiziran govor, žargonske besede itd.« (1988: 77) Kot že ugotavlja Koširjeva se žanr uporablja za poročanje z dramatičnih prizorišč, med njimi tudi z vojnega prizorišča.

3.2.4.2 Makroraven: pomen besedila kot celote

Če besedilo razstavimo na več delov in jih analiziramo, vsota rezultatov analize delov ne bo nikoli enaka rezultatu analizirane celote. Da bi razbrali pomen besedila kot celote, moramo semantično analizo opraviti tudi na makroravni. Poročanje o psevdodogodkih (izjave predstavnikov mednarodne skupnosti na tiskovnih konferencah) zapolnjuje medijski prostor in odvrta pozornost od drugih, javnosti pomembnejših dogodkov, vendar pa kljub temu prispevajo k oblikovanju mnenja o primarnem dogodku, v našem primeru o napadu na Irak. Poseben način upovedovanja oziroma celotni izbor jezikovnih sredstev razkriva vrednostno sodbo (tako posameznega novinarja kot celotne medijske hiše) o primarnem dogodku.

Med analiziranimi novinarskimi prispevki so izstopali prispevki dopisnikov Ervina Hladnika Milharčiča, Boža Mašanovića in Tona Hočevarja, ki so v svoja poročila vnašal komentatorske prvine⁸. Kljub temu, da v tem poglavju analiziramo pomen besedila kot celote, v naslednjih primerih navajamo posamezne stavke iz prispevkov dopisnikov, ki so kot vezivo izjav uradnih virov zasidrli pomen celotnega besedila:

(24)

Zahteva je izzvenela paradokсно, vendar za ameriška ušesa popolnoma samoumevno.

(D, 19. marec 2003, 1, komentatorsko poročilo)

(25)

Američani se obnašajo, kakor da Irak napada njih – Kljub Bushevim besedam o široki koaliciji je jasno, da je Britanija edini resni vojaški zaveznik, ki ga imajo v tej vojni

Propaganda je v tej vojni vsaj toliko pomembna kot bombe.

(D, 21. marec 2003, 1, komentatorsko poročilo)

(26)

Monumentalni poskusi, da bi sekularno državo s stalinistično vojaško diktaturo predstavili kot trdnjavo verskega fanatizma, zvenijo neprepričljivo tudi najbolj navdušenim.

(D, 21. marec 2003, 1, komentar)

Dopisnik iz New Yorka Ervin Hladnik Milharčič komentira ameriške politične odločitve in uporablja ironijo, da bi pokazal na njihovo neargumentiranost in neprepričljivost ter zavajanje. Izpostavi tudi, da je v napadu na Irak vsaj tako kot orožje pomembna tudi

⁸ Komentatorsko poročilo sodi v poročevalsko vrsto novinarskega sporočanja informativne zvrsti in se »od običajnega razlikuje po tem, da poleg informativne funkcije, ki je dominantna, opravlja še komentatorsko. To pomeni, da poroča o poteku dogajanja, ki je podobno predmetu običajnega poročila, in dogodek hkrati že komentira, ...« pojasnjuje Manca Košir (1988: 77).

propaganda. In nenazadnje v naslednjih novinarskih prispevkih primere zavajanja javnosti tudi navaja. S komentiranjem izjav uradnih virov gradi močno antiameriško pozicijo, ki jo lahko prevedemo v nasprotovanje napadu na Irak.

(27)

O Sadamu Huseinu niti besede.

(D, 21. marec 2003, 4, poročilo)

Z vrha EU je poročal dopisnik iz Bruslja Božo Mašanović in izpostavil, katera vprašanja so zasedajoči izpustili. Kljub temu, da je napad na Irak takrat trajal šele dva dni, se na zasedanju niso ukvarjali z iraškim voditeljem. Mašanović je s stavkom pokazal, da bi javnost takšne pogovore pričakovala.

(28)

Mirovni protesti ne pomenijo nič dobrega, modruje premier Berlusconi in še naprej govori o bliskoviti vojni.

(D, 21. marec 2003, 24, poročilo)

Tudi dopisnik iz Rima Tone Hočevar je v poročanju o uradnih izjavah o napadu na Irak vnesel ironijo in z izborom jezikovnih sredstev (*modruje, še naprej govori*) nakazal nasprotje med izjavami italijanskega premiera in dogajanjem na ulicah.

Tako pogoste rabe ironije v poročanju o napadu na Irak oziroma o tiskovnih konferencah vodstev različnih držav EU in ZDA, na katerih podajajo uradne izjave o napadu na Irak, ne moremo kar prezreti, sploh če upoštevamo, da je ironija v sodobnih medijih »pogosta konvencija za posredovanje moralnega sporočila« (Luthar 1998: 163) in:

Uporaba ironije kot retoričnega sredstva v medijih prav tako učinkuje kot imitacija konsenza o osnovnih predpostavkah komunikacije. Vendar je konsenz, ki ga predpostavlja ironija, omejen na »skupnost poznavalcev« in ne na nacionalno skupnost ali na »vse dobromisleče« državljane. To je konsenz med piscem in tistimi bralci, ki prepoznajo ironijo in torej odkrivajo njen pomen za dobesednim pomenom teksta. /.../ Etično sporočilo, ki ga posreduje ironični tekst, privatizira moralo. (Luthar 1998: 163)

Zdi se, da tako zaznamovana raba jezika deluje kot obrambni mehanizem novinarja, ki sluti, da poroča o psevdodogodku, prepozna prazne izjave predstavnikov za odnose z javnostmi, hkrati pa jih je dolžan prenesti javnosti. Komentatorsko poročilo ali zgolj poročilo z nekaj komentatorskimi prvinami omogoča nekaj več prostora za izražanje mnenj kot klasično poročilo ali vest. Uporaba ironije avtorju omogoča, da posreduje svoje videnje dogajanja, a nadzora nad kasnejšo interpretacijo svojega v ironijo zavitega sporočila nima, saj je to odvisno od posameznikovih vrednot in prepričanj. Kot pravi Luthar (1998) morala ironičnega teksta nima univerzalističnih pretenzij. Z mitologijo objektivnosti prežet

novinarski diskurz ironijo uporablja kot *»dobrodošlo retorično sredstvo, s katerim naj bi bilo mogoče posredovati vrednotno oz. moralno sporočilo, ne da bi kršili ideal objektivnega poročanja«* (Luthar 1998: 163).

Kljub temu, da je bilo namigov o nasprotovanju napadu na Irak veliko in so bralci v obliki ironije dobivali sporočila o nelogičnih dejanjih mednarodne skupnosti, pa so manjkale eksplicitne izjave tega, kar je bilo v ironiji tako očitno. Problematičnost uporabe ironije v dnevnem novinarstvu je po Glasserju in Ettemanu, kot navaja Luthar (1998), da implicitno izjavljanje nadomesti eksplicitno in s tem pisca odveže pojasnjevanja svoje moralne trditve, hkrati pa tudi vse udeležene akterje in bralce pritiska *»priznati v javnosti neko zadevo kot javno, vredno njihove kolektivne pozornosti«* (Glasser in Etteman v Luthar 1988: 165). Časnik Delo se je z dovoljevanjem uporabe hibridnih žanrov (komentatorsko poročilo, reportažno poročilo), ki prestopajo mejo iz informativne zvrsti v informativno, in uporabo ironije izognilo eksplicitnemu nasprotovanju napadu na Irak in ostalo na istem polu kot vladajoča ideologija, ki do mednarodnega konflikta ni sprejela eksplicitne sodbe.

Da so avtorji novinarskih prispevkov ustvarili antiameriško pozicijo, nikakor ne pomeni, da so poročali proirško: kot center antipatije iraškemu režimu je bil izpostavljen zgodovinski konflikt med Kurdi in sunitskimi Iračani. Ob velikih temah so manjkale majhne, ki so svoje mesto v časniku našle zaradi kompozicije, saj *»če se je nabralo več glavnih mednarodnih dogodkov v dnevniku, bo zaradi ravnotežja vključena tudi relativno nepomembna domača zgodba«* (Galtung in Ruge v Košir 1989: 36) oziroma v našem primeru zgodba o lokalnem iraškem prebivalstvu. Viri posebnih poročevalcev Videmška in Šurkove so sicer Iračani, vendar v večini komentirajo velike teme, kot so režim Sadama Huseina, ameriška okupacija, nafta, kurdsko vprašanje, kulturna dediščina in drugo, malo pa izvemo o iraške vsakdanu, porastu bolezni na območju spopadov, šolanju v času vojne, konfliktih med etničnimi in verskimi skupinami, preskrbi s hrano in vodo v Bagdadu, delovanju bolnišnic, mrtvih civilistih, čeprav je 15. aprila 2003 v Delu objavljen podatek, da je bilo do takrat v Iraku ubitih 1251 civilistov.

3.2.4.2.1 Pseudodogodki zasenčijo dogodek

O napadu na Irak je časnik Delo poročal razmeroma veliko, vendar pa, kot smo ugotovili, je večina prispevkov poročala o pseudodogodkih, ne pa tudi o dogajanju v Iraku. Da so pseudodogodki zameglili uredniški pogled dokazuje naslednji primer:

(29)

Iz mesta Faludža, petdeset kilometrov zahodno od Bagdada, poročajo o resnem incidentu. Ameriški vojaki so streljali in ubili 13 ljudi, 75 pa jih je bilo ranjenih, so sporočili iz lokalne bolnišnice. Približno dvesto mladih Irčanov se je zbralo pred šolo, kjer so nastanjene ameriške enote. Arabska televizija Al Džazira, ki navaja, da je v incidentu umrlo 15 ljudi, je poročala, da so Američani začeli streljati, ko je nekdo v poslopje vrgel kamen. Protestniki naj bi demonstrirali proti ameriški navzočnosti v Faludži, nekateri prebivalci pa pravijo, da so učenci zahtevali, naj se ameriški vojaki umaknejo iz šole, da bi se spet lahko začel pouk.

(D, 30. april 2003, 4, fotovest)

Kljub temu, da je osrednji del vesti resni incident, nanj ne nakazuje niti naslov (Šiiti hočejo v vlado) niti fotografija agencije AP (hotel Palestina zavarovan z bodečo žico) ob tekstu. Ameriški vojaki so po trditvah treh virov (lokana bolnišnica, televizija Al Džazira, lokalni prebivalci) ustrelili od 13 do 15 protestnikov učencev pred šolo. Dogodek bi lahko primerjali s streljanjem britanskih vojakov na demonstrante v severnoirskem Derryju 13. januarja 1972, dnevu, ki se je kot Krvava nedelja zapisal v zgodovino; ko se je podobno zgodilo v Iraku, je ostalo prezrto. Medtem ko je odzivom mednarodne skupnosti odmerjen žanr poročila, je novica o ubitih učencih pred šolo zamaskirana v osrčje fotovesti brez ustreznega vizualnega materiala in naslova, ki bi pritegnil bralce.

Ne nazadnje je tudi napad iraškega topništva na okolico kurdske vasi Halabdža na severu Iraka 16. marca 1988 ostal del kolektivnega spomina, ker je bil vizualiziran. Kot trdi Poler Kovačič, je kolektivni spomin »vedno bolj spomin skupnih medijskih izkušenj« (2004: 135-136). Medtem ko beseda beleži dogodek, ga vizualni dokaz okrepi in pri naslovniku vzbudi čustveno reakcijo. Če fotografija na sodišču velja kot dokaz, se je tudi novinarstvo ne bi smelo izogibati. Medtem ko novinarji tiskanih medijev z besedo seznanjajo javnost o dogodku, pa se odločijo za cenzuro v trenutku, ko bi morali dogodek vizualizirati.

Medijski prikazi zločinov v Halabdži so resda šokirali javnost, a so ne nazadnje imeli pozitivne posledice: mednarodna skupnost, ki Iraka kljub dokazom o rabi kemičnega orožja v iransko-iraški vojni do takrat ni obsodila, je maja 1988 v Varnostnem svetu OZN izdala resolucijo 612 in tako prvič uradno obsodila Irak zaradi rabe kemičnega orožja.

Z vizualizacijo zločina je mednarodna skupnost oziroma vladajoča ideologija, takrat še neoliberalizem v svojih povojih, morala zaradi pritiska javnosti popustiti pri uresničevanju svojih interesov. Interesi neoliberalizma so se namreč pokrivali z zločini Sadama Huseina nad kurdskim prebivalstvom. Moč Kurdov oziroma njihova neodvisnost na ozemlju z bogatimi naftnimi črpališči bi pomenila prerazporeditev moči na naftnem trgu, česar pa Zahod zaradi ugodne gospodarske rasti ni želel tvegati. Vladajoča ideologija je želela zločine pozabiti, da bi obdržala gospodarsko rast, ki se ji je obetala. Podobe pokola iz Halabdže so te načrte skvarile. Vladajoča ideologija je zato postopoma uvajala omejitve za novinarje in njihov dostop do vojnega polja, po drugi strani pa prek akademikov vplivala na spremembe novinarske etike oziroma interpretacije kodeksov, ki bi z zaslonov in naslovnih medijev umaknile prizore groze.

3.2.5 Analiza spektruma fotografije

Pod večino objavljenih fotografij napada na Irak so podpisane agencije, Delo pa je na območju Iraka in sosednjih držav med napadom imelo enega fotoreporterja. Izmed 68 fotografij, objavljenih od 19. marca do 30. aprila 2003, je kar 56 agencijskih - od tega so jih 28 posneli fotoreporterji za AP, sedem za EPA in 21 za Reuters – 12 fotografij pa je posnel posebni Delov fotoreporter Jure Eržen.

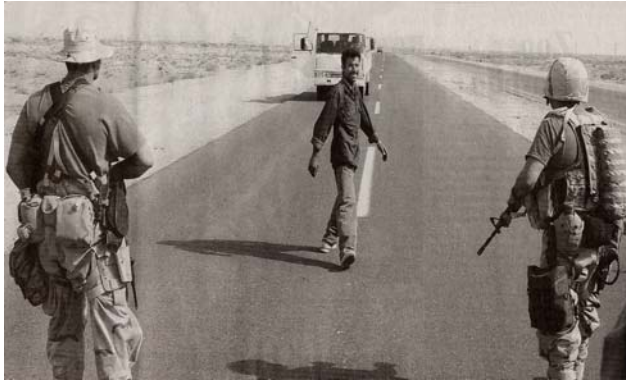
Fotografije lahko glede na spektrum razvrstimo v dve skupini s svojo specifično optiko: 1 – tarča fotografije so ameriško-britanske vojaške sile, uporabljena je optika računalniških iger in hollywoodske vojne filmske produkcije; 2 – tarča fotografije so Irčani, civilisti ali vojaki, prikazani skozi optiko orientalizma⁹. Specifični spektrum torej narekuje določeno optiko: Irčani niso bili nikoli prikazani skozi optiko računalniških iger in vodilne ameriške filmske produkcije, ampak vedno kot njena opozicija. Ameriško vojaške sile v protagonisti naracije, lokalno iraško prebivalstvo pa antagonist.

3.2.5.1 Optika računalniških iger in hollywoodske vojne filmske produkcije

Embedding je v medijih proizvedel novo optiko fotografij vojne. Kot pojasnjuje Vogrinc (2004), se embedding pokriva z izkušnjo igranja in gledanja v militarizirani amerikanizirani pop kulturi. Iz računalniških igranic in vojnih filmov sodobne hollywoodske produkcije se je izoblikoval poseben pogled na vojno, gledalec je postal protagonist, vedno na strani dobrega, medtem ko je njegov pogled *»vedno že vnaprej pogled, ki mora prepoznati in uničiti sovražnika«* (Vogrinc 2004: 18). Vladajoča ideologija se zaveda navad javnosti in jih izkoristi v korist svoje neprestane reprodukcije. Če bo tudi v medijih, svojih ideoloških aparatih, uspela vzpostaviti podoben pogled oziroma pozicijo gledalca, *»ki vedno že navija za svoje«* (Vogrinc 2004: 18), bo njena reprodukcija zagotovljena. Z embeddingom, ki je novinarje postavil za hrbte vojakov, ji je uspelo ravno to. Agencijske hiše, ki imajo široko finančno zaledje so svoje fotoreporterje priključile ameriško-britanskim silam, si zagotovile neizčrpen vir vizualnega materiala, hkrati pa pristale na optiko, ki reproducira vladajočo ideologijo. Mediji, ki so dnevno odvisni od nabora fotografij na njihovih servisih, so postali

⁹ Orientalizem je za Saída *»način mišljenja, ki temelji na ontološki in epistemološki distinkciji med 'Orientom' in (največkrat) 'Okcidentom'«* (1996: 13). Kot pravi Saíd je zanj orientalizem pomembnejši kot znamenje evropsko-atlantske moči nad Orientom, kakor verodostojen diskurz o njem. Kot pomembna razsežnost politično-intelektualne kulture ima manj opraviti z Orientom kot z 'našim' svetom. (1996: 25)

glavni distributerji te ideologije. Pa četudi zgolj iz pomanjkanja finančnih sredstev za svoje fotoreporterje na iraškem ozemlju.

*Slika 3.2.5.1.5: Civilist ali bojevnik
(D, 3. april 2003, 4)*

*Slika 3.2.5.1.6: Užaljeni šiiti
(D, 29. april 2003, 4)*

Pri analizi ključnih elementov na fotografijah opazimo, da sledijo istemu scenariju: vojak v bojni opremi s čelado na glavi in orožjem v rokah čaka na nevarnost. Ozadje nam ne daje informacije, kje natanko vojak je, to informacijo dobimo iz podpisa pod sliko, ki zasidra kontekst slike. Vogrinc opozarja, da je dogajanje, ki ga gledalec opazuje, enako derealizirano kot satelitski ali video pogled iz letala še iz prve vojne Bushev, saj »modus računalniške igrice/športnega dvoboja odvzame realnost vprašanju, za kaj v vojni sploh gre« (2004: 19).

*Slika 3.2.5.1.7: Pred vzletom
(D, 21. marec 2003, 2)*

*Slika 3.2.5.1.8: Novim žrtvam naproti
(D, 5. april 2003, 8)*

Bolj kot posamezni vojak je v ospredju vojaška tehnologija. Prizori nas spominjajo na hollywoodsko klasičen vojaški film Top Gun – snemanje je sponzorirala ameriška vojska, da bi sprožila zanimanje za vojaški poklic – z dramatično postavitvijo človeka proti moči stroja, ki pa jo kljub temu obvladuje. Mistifikacija sodobnega načina bojevanja, ki naj bi z natančnostjo uničevalo sovražnikove enote, ni nič druga kot artikulacija »popolarnih mitologij« (Luthar 2001: 14) kot je šovinizem. Takšne fotografije so sicer učinkovite za oglaševanje vojaškega poklica, nikakor pa ne morejo biti verodostojno poročilo s kriznega žarišča, še posebej ker izpodrivajo prikaze življenja ljudi med vojno. Prav zato ima tovrstna reportažna fotografija vse ambicije, da postane unarna. Studiuma ne prebada punktum, detajl, ki bi zbodel posameznikov pogled; zgodi se kot pri televizijskem gledalcu, ki ga podoba na ekranu hipnotizira, narkotična disfunkcija ni vezana le na televizijo, tudi tiskani mediji imajo podoben učinek na svoje bralce.

*Slika 3.2.5.1.9: Američani v Tikritu, EPA
(D, 15. april, 1)*

Podobnost z ameriško filmsko optiko ne bi mogla biti bolj očitna: zaključek narative je povsem hollywoodski – veselje na obrazih mladih vojakov, ki so orožje postavili na stran, zdaj pa plahutajo z zastavo, ki ni le simbol njihove države in posebne oblike demokratičnega sistema, ampak je na tujem ozemlju znamenje poraženosti lokalnega režima. Vojak, ki ima v eni roki zastavo, s kazalcem in sredincem druge roke oblikuje črko V, kar lahko beremo na dva načina: kot znamenje miru in/ali zmage. Sicer pa so bile podobe ameriških vojakov, ki rušijo simbole iraškega režima in vzpostavljajo svoje, pogoste. Prva fotografija rušenja spomenika Sadama Huseina je bila v Delu objavljena že 7. aprila 2003, torej tretji teden vojne, enak spektrum se ponovi čez tri dni, v razponu manj kot teden dni od prvega uničevanja spomenika pa se pojavi še motiv trganja iraških bankovcev s podobo Sadama Huseina. Desakralizacija simbolov režima je bila močno ideološko sporočilo, pojasnjuje Tomanić¹⁰ (2004: 488), ki ni upodobilo le krhanje moči Sadama Huseina, ampak je dostavilo tudi nujno potrebne podobe osvobojenega iraškega ljudstva.

¹⁰ Ilija Tomanić Trivundža (Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani) je opazoval elemente orientalizma v fotografski reprezentaciji ameriškega napada na Irak v osrednjem slovenskem časniku Delo. Njegova analiza je zajela 14 tednov poročanja, in sicer od 21. februarja do 1. junija 2003.

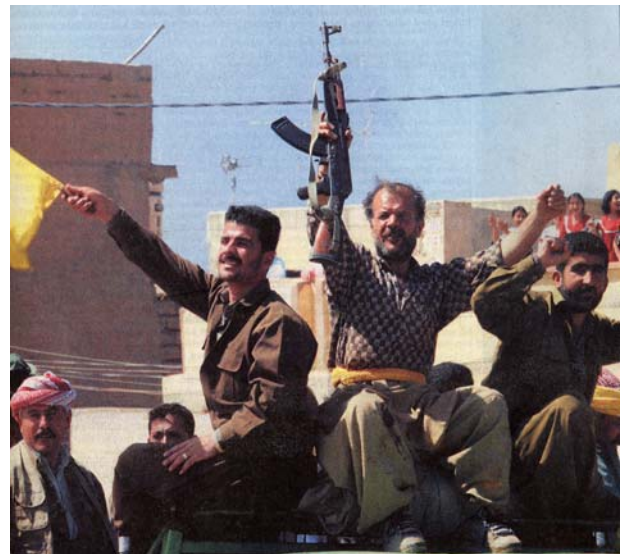
3.2.5.2 Podobe orientalizma

Ko so fotoreporterji v objektiv lovili podobe Iračanov, tako civilistov kot vojakov, so se zatekali k optiki, ki temelji na v Evropejcih zakoreninjenih predstavah o Orientu, ki je kulturni tekmelec Evrope, kot pravi Said, in »ena najglobljih in najpogosteje nastopajočih podob Drugega« (1996: 12). »Orientalizem stalno črpa strategijo iz prilagodljive superiornosti svojega položaja, ki postavlja Zahodnjaka v cel niz možnih razmerij z Orientom, ne da bi kadar koli izgubil svoj prednostni položaj.« (Said 1996: 19)

Fotografije, objavljene v Delu, lahko znotraj spektruma podob orientalizma razdelimo na dve skupini, in sicer na reprezentacije kurdskih bojnikov in reprezentacije muslimanskih žensk. Tomanić (2004: 485) se v svoji analizi poročanja Dela o dogajanju v Iraku naslanja na štiri dominantne kategorije orientalizma, ki okvirjajo subjekte Orienta: 1 – potencialna nevarnost; 2 – neracionalnost; 3 – nazadnjaštvo in 4 – člani skupnosti kot opozicije neagresivnemu, modernemu in naprednemu Zahodu s svojimi racionalnimi predstavniki.

*Slika 3.2.5.2.10: Kurdsko-ameriško sodelovanje, AP
(D, 1. april 2003, 4)*

*Slika 3.2.5.2.11: Kurdski bojavniki zasedli Kirkuk, Reuters
(D, 11. april 2003, 1)*

Reprezentacije kurdskih bojnikov zadostijo vsem štirim kategorijam: z orožjem v rokah so takoj zaznani kot potencialna nevarnost, način, kako se rokujejo z orožjem, usmerjenim v zrak, v očeh Zahoda deluje neracionalno, brezglavo, manjko uniformiranosti

kurdskih bojnikov namiguje na nazadnjaštvo in neorganiziranost, prikazanost v skupinah pa na njihovo nezmožnost racionalnega individualnega delovanja. »Delo je šlo celo tako daleč, da je objavilo tipičen propagandni posnetek iraškega dečka s čelado in pravim, nabitim kalašnikovim mitraljezom – arhetipska podoba vrojenega, celo prirojenega nasilnega karakterja Orienta.« (Tomanić 2004: 488)

Slika 3.2.5.2.12: Čas praznovanja, Jure Eržen

(D, 26. april 2003, 4)

Slika 3.2.5.2.13: Miti in legende, Jure Eržen

(D, 19. april 2003, 6)

Irak je sicer muslimanska država, nikakor pa ni islamska, saj so bili v času režima Sadama Huseina na oblasti suniti, manj ortodoksna veja islama kot njihova šiitska opozicija, kljub temu pa so bile vse ženske, ujete v fotografski objektiv Delovega fotoreporterja Jureta Eržena, zakrite in »pogosto zreducirane do abstraktne črne silhuete« (Tomanić 2004: 492). Prikazov žensk ne moremo uvrstiti v kategoriji okvirjanja potencialne nevarnosti ali skupine nevarnih posameznikov, sta pa skozi Erženovo optiko močnejše izraženi kategoriji neracionalnega in nazadnjaškega. Kategorije imajo svoj obstoj le v diferenciaciji do drugih kategorij in pri orientalizmu je to vedno Okcident. Neracionalno in nazadnjaško je le v očeh zahodne kulture, pa ne ker bi to dejansko bilo, ampak ker Okcident vedno potrebuje svoj antipol, na podlagi katerega se lahko identificira kot racionalen in napreden. Neracionalnost in nazadnjaštvo, ki ju želi videti v zakriti ženski, je le fikcija, ki jo potrebuje. Podobe, kot jih konstruira Jure Eržen, konotirajo pobožnost in zaprtost v krog družine, prav to kar kvazi sekulariziran Zahod potrebuje za potrditev lastne identitete.

4. NOVINARSTVO NA POVODCU NEOLIBERALIZMA

Izkazalo se je, da poročanje o napadu na Irak ni nujno tudi vojnoporočevalstvo, saj je bilo naslovje mnogokrat zavajajoče v smislu, da je napovedovalo vsebino o napadu na Irak, dejansko pa je besedilo sporočalo izjave mednarodne skupnosti o napadu. S poročanjem o psevdodogodkih so mediji, ti ideološki aparati države oziroma vladajoče ideologije, ustvarili videz, da obširno pokrivajo vojno dogajanje. Vladajoči ideologiji je uspelo, da so mediji pozornost preusmerili od vojaške intervencije v Iraku k odnosom v mednarodni skupnosti, in zato je, kot ugotavlja Tomanić, *»večina prispevkov, kritičnih do ameriško-britanskega napadana Irak, (je) dejansko naslavljala odnose Zahod-Zahod«* (2004: 494), ne pa tudi odnosov Vzhod-Zahod ali celo Vzhod-Vzhod.

Vladajoča ideologija je dolgo pripravljala teren za obvladovanje novinarjev, da bi jih iz varuhov svobode peresa spremenila v nove pse čuvaje (Halimi 2003), to je čuvajev *statusa quo* vladajoče ideologije. Mediji niso nič drugega kot podjetja, ki ustvarjajo dobiček in stremijo k neprestani rasti, ne nujno kvalitete njihovih izdelkov, ampak letnega dobička, ki ga ustvarjajo tudi s kadrovske politiko. Optimizacija kadrov ne pomeni kvalitetnejših kadrov. Veliko novinarjev je prisiljenih zapustiti poklic, ker ta več ne zagotavlja socialne varnosti. Neizčrpen nabor honorarnih sodelavcev medijem omogoča, da ne zaposlujejo redno, ampak kadre vedno znova potegnejo kar iz nabora na trgu delovne sile. Takšno delovanje sicer pomeni, da lahko v ključnem trenutno zmanjka novinarskih prispevkov za določena področja, a takrat za vsebino poskrbijo agencijske hiše, rešitev in potuha medijem, ki se zavedajo, da je izoblikovanje in vzdrževanje dobrega, specializiranega novinarja dopisnika drago, precej dražje od kupovanja prispevkov agencijskih hiš. Trend opuščanja dopisništev in zanašanje na agencijske novice je priročen za neoliberalizem: tudi agencijske hiše so podjetja - stremijo k dobičku, ki ni nujno združljiv s poslanstvom novinarskega poklica - in so hkrati največji distributerji globalne vladajoče ideologije.

Vpliv neoliberalizma na novinarski diskurz poročanja o napadu na Irak je še najbolj očiten pri vpeljavi embeddinga. *»Neuspešen nadzor nad novinarskim sporočanjem je pogosto izenačen s političnim neuspehom. Redke so stvari, ki bi politika prestrašile bolj kot novinarska zgodba, ki je ušla nadzoru. Tako na medijskem prizorišču nenehno poteka boj za pridobitev in ohranitev nadzora.«* (Poler Kovačič 2004: 37) Inkorporacija novinarjev v ameriško-britanske vojaške enote je omogočila neposreden nadzor nad delom novinarjev in manipulacijo z njimi. Oblikovale so se posebne vsebine novinarskih prispevkov, ki zajemajo

informacije od raznih podrobnosti o tehnični opremljenosti ameriško-britanskih sil do njihovih premikov, medtem ko prispevki ne vsebujejo takšnih podatkov tudi o iraški vojski. Embedded novinarski diskurz je prisoten v agencijskih prispevkih, saj Delova posebna poročevalca nista bila del vojaškega stroja oziroma embedded. Ker pa število agencijskih prispevkov ni bilo zanemarljivo in so se večinoma sklicevali na uradne vojaške vire, ni zanemarljiv niti njihov vpliv na oblikovanje podobe o iraškem kriznem žarišču. Ponavljajoči se embedded novinarski prispevki pomenijo zavračanje etičnega načela, da »morajo novinarji vedno braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij in pravico do izražanja mnenj«, in da morejo težiti k predstavitvi »celovite slike dogodkov«, kot je poslanstvo novinarjev zapisano že v preambuli Kodeksa slovenskih novinarjev 2002.

Analiza sintaktičnih struktur je razkrila, da je v govoru o žrtvah pogostejši trpnik kot tvornik, čeprav je v slovenščini raba tvornika običajnejša. Evfemizmi so povsem avtomatizirane oblike sporočanja o žrtvah, vršilec dejanja (v neprenesenem pomenu) pa prej izjema kot pravilo. Ker uradno cilj napada niso nikoli civilisti, kljub temu da se je kot cilj napada izpostavilo zavzetje glavnega iraškega mesta, je s stališča vladajoče ideologije govor o žrtvah treba omiliti in vršilca dejanja postaviti v ozadje. Prav zato raba evfemizmov in trpnika namesto tvornika niso presenetili. Vladajoča ideologija ni samomorilno naravnana. Na semantični ravni smo ugotovili, da je nad besedno zvezo *napad na Irak* prevladala *vojna v Iraku* za označitev dogajanja v Iraku. Čeprav bi dejanju brez odobritve VS ZN, ki je imelo namen uničiti režim Sadama Huseina in 'osvoboditi' iraško ljudstvo, bolj ustrežal izraz *napad*, ki je »oborožena vojaška akcija z namenom uničiti, onesposobiti nasprotnikove sile« (SSKJ, 612) oziroma »vdor vojaških sil ene države v drugo« (SSKJ, 612), kot vojna, ki jo slovar razlaga ko »vojaški spopad, navadno med državami« (SSKJ, 1529). Kadar izbor jezikovnih sredstev odstopa od ustaljene rabe jezike, ki jo med drugim beleži SSKJ, lahko upravičeno trdimo, da je tako v interesu ideologije.

Ujeti v žanre informativne zvrsti so novinarji kljub temu penetrirali svoje mnenje v novinarske prispevke. Iz njih je čutiti neizpodbitno antiameriško pozicijo, torej nenaklonjenost vojaški intervenciji v Iraku. Retorika Bele hiše je uporabljena bodisi v narekovajih bodisi v ironičnem kontekstu, ki »nam pripoveduje, da besede ne pomenijo tistega, kar se zdi, in vzpodbuja k opozicijskemu branju teksta« (Luthar 1998: 164), iz novinarskih prispevkov pa je jasno tudi nasprotovanje embeddingu, novi institucionalizirani praksi zbiranja informacij.

4.1 Narativa »srečnega konca«

Kljub antiameriški naravnosti časnika v besedilih novinarskih prispevkov, pa izbor fotografij daje povsem drugačno sliko. Fotografijam optike računalniških iger in hollywoodske filmske optike so sledile fotografije uničevanja simbolov iraškega režima in vzpostavljanje ameriških, ki so – kot to znajo hollywoodski filmski studii – ustvarjale iluzijo srečnega konca. Ponavljajoče se objave fotografij embedded optike ali optike, ki reproducira orientalizem, so v nasprotju z etiko Kodeksa slovenskih novinarjev 2002 in podobnimi mednarodnimi dokumenti: ne predstavijo celovite slike dogodkov, ampak zgolj ponavljajo pogled, napetost, strah, cilje, argumente ene strani ter tako posredno prispevajo delež k netenju ali pa vsaj ohranjanju mednacionalnih trenj.

Novinarjem in urednikom pri zagovoru svojih odločitev, zakaj so raje objavili fotografijo ameriškega vojaka kot pa iraških civilnih žrtev, služi izgovarjanje na pravico do zasebnosti, ki bi jo kršili, če bi objavili fotografijo matere s poškodovanim otrokom v naročju ali kakšnega drugega krvavega poškodovanega civilista. Pravico do zasebnosti v treh členih varuje Ustava RS: 35. člen govori o zagotovljeni nedotakljivosti človekove duševne in telesne celovitosti, njegove zasebnosti ter osebnostnih pravic, 37. člen o zagotovitvi tajnosti pisem in drugih občil, 38. člen o varstvu osebnih podatkov. Pravica do zasebnosti pa je definirana tudi v mednarodnih aktih: Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin Sveta Evrope, Münchenska deklaracija in drugo. Svet Evrope se z zasebnostjo natančno ukvarja tudi v Deklaraciji o sredstvih množičnega komuniciranja in človekovih pravicah, ki opozarja, da lahko pride do navzkrižja med uresničevanjem pravice do svobode informiranja in svobode izražanja ter pravico do spoštovanja zasebnega življenja – uveljavljanje prve od teh pravic po deklaraciji ne sme ukiniti druge.

Uredniki morajo pri tehtanju, ali objaviti na primer posnetke žalujoče matere z mrtvim otrokom v naročju ali ne, pravico do zasebnosti postaviti pred pravico do obveščenosti, še posebej če bi bila objava neupravičena in če zadeva posameznike, ki niso navajeni medijske in javne pozornosti, kot v 20. členu navaja Kodeks slovenskih novinarjev. Tako je vsaj pri dobesebnem branju teh aktov – vendar novinar z objavo fotografij trpečih posameznikov v primeru vojne ne krši njihove zasebnosti, ampak zgolj poroča o vdoru v posameznikovo zasebnost, ki se je s strani vojske že zgodil. Neobjavljanje fotografij civilnih žrtev je torej cenzurni prijem, skrit za dobesebnim branjem novinarskega kodeksa in v želji, da bi se zgodba srečno končala.

Javnost je ob spremljanju fotografij iz Iraka 2003 zadostno pasivizirana, da ta nima vzroka za upor proti vojni. Upor bi bil mogoč le, če bi javnost držav zahodnega sveta do iraških civilistov razvila občutek sočutja in krivde zaradi tihega nenasprotovanja vojni, takšna čustva pa se lahko prebudijo le, če je vojna predstavljena skozi žrtve in ne napadalce, torej skozi optiko računalniških iger, kjer ni bolečine, ki jo povzroči fizična pohabljenosti ali psihični zlom zaradi izgube bližnjih. Sicer pa je način spremljanja napada na Irak posledica učinkov poročanja že o Zalivski vojni leta 1991, ki je, kot pravi Kovačič (2003), prineslo odtujitev, vzpostavite osebne distance do samega dejstva vojne in izgubo etičnega okvirja razsojanja.

David Gelber, producent CBS, je v eni od debat o prikazu nasilja na televiziji opozoril, da mediji ne smejo igrati vloge varuške občinstva pred tem, kar se je dejansko zgodilo. Izrazil je tudi zaskrbljenost nad povečanjem cenzure v zadnjih desetih letih, saj se večina medijskih hiš pred desetimi leti ni obotavljala pokazati grozljivih slik iz Somalije, zdaj pa podobne posnetke cenzurirajo. (*Media Panel Debates Use of Violent Images*, 10. februar 2005) Sicer pa je cenzura, kot pravi Serge Halimi, veliko bolj učinkovita, kadar se ji ni treba oglašati, kadar so interesi gospodarja čudežno enaki interesom informacije (2003: 13).

Vse od zalivske vojne naprej se pojavljajo kritike, da mediji prikrivajo grozote vojne, še posebej, če je v konflikt vpletena njihova država. *»Ljudem moramo pustiti slutnjo, kaj se je zgodilo, skozi vključitev dovolj močnih posnetkov, da vsaj namignemo na grozo tistih posnetkov, ki so izključeni. V nasprotnem primeru je vojna predstavljena kot relativno neškodljivo podjetje in sprejemljiv način usklajevanja razlik, enostranska igra vojakov, ki streljajo, a nikoli ne trpijo.«* (Martin Bell v Petley 2004: 170) Nad novinarji se zgrinjajo načela, oblikovana na podlagi deontoloških kodeksov. Pravica do zasebnosti in izgovarjanje na mladoletne uporabnike medijev sta najpogostejša argumenta, zakaj krvavi prizori ostajajo v uredništvih. Prav posnetki in fotografije, ki jih uredniki zdaj izločijo kot neprimerne za oči javnosti, pa so v minulih vojnah spreminjali javno mnenje in z uporom javnosti pripomogli k čim prejšnjemu koncu grozot. Spomnimo se samo Vietnama, ki je prava izjema v vojnem poročanju. Mediji nikoli prej in nikoli pozneje niso imeli takšnega dostopa do bojišča (Hardy 2003). V vsaki vojni poslej so se morali mediji boriti z oblastjo za pravico, da poročajo o vojni, kot jo vidijo. Med Zalivsko vojno se je vzpostavil sistem omejitev za novinarje, ki so morali potovati v majhnih skupinah, sestavljenih iz poročevalcev, fotografov in majhne televizijske ekipe – vsebine so bile cenzurirane. Utopično bi bilo trditi ali verjeti, da se takšne grozote več ne dogajajo. Nasprotno, zdaj se vladajoče elite zavedajo moči takšnih posnetkov, ki bodo še najbolj gorečega privrženca vojne spreobrile v nasprotnika, in njihovo objavo

zatrejo preko svojih ideoloških aparatov. »Katere so bile globoke energije zlitja novinarstva in oblasti med zalivsko vojno? Ko so 'zavezniška' letala uničevala nekdanjo Mezopotamijo, je tako rafinirani kulturnik, kakršen je Charles Villeneuve, razložil: 'To je vojna civiliziranega sveta proti Arabcem'.« (Halimi 2004: 30)

4.2 Nelegitimna raba izraza *zavezniki*

Na strani Napad na Irak v časniku Delo je bil 21. marca 2003 objavljen zemljevid iraškega ozemlja z vrisano poveljniško strukturo iraških in ameriško-britanskih sil, za katere so uporabili izraz *zavezniške sile*. Izraz *zavezniki* nosi pozitivno konotacijo vse od druge svetovne vojne in je globoko zapisan v kolektivni spomin Zahoda, zato raba v poročanju o napadu na Irak, četudi več kot pol stoletja kasneje, ne more biti nevtralna. Res, da pomen *zavezniki* izhaja iz sklepanja naveze dveh ali več strani, vendar je zaradi zgodovinske konotacije za poimenovanje sil tokrat v vlogi vršilcev okupacije sporen. Delo tega izraza za poimenovanje ameriško-britanskih vojaških sil ni rutiniziralo, vendar je sprožilo asociacije z drugimi tiskanimi mediji, ki so takšno poimenovanje prevzeli v retoriko svoje medijske hiše. Tednik Mag¹¹ je izraz postavil celo na naslovnico:

(Priloga A)

N: Šok in osuplost

Pn: Ameriški vojaki se poleg hudega odpora iraških sil otepajo še peščenih viharjev, ki upočasnjujejo napredek zavezniških sil.

Glede na to, da je na naslovnici ameriški vojak v prvem planu - bralec se lahko identificira z gubami njegovega obraza, loči zrna peska in blata na licih, medtem ko je vojak za njim zgolj v vlogi kulise - kot bojevnik, čakajoč na nevarnost, se naslov Šok in osuplost nedvomno navezuje na občutja ameriške vojske in ne na iraške civiliste. Če lahko spregledamo naslov, pa se zatakne pri podnaslovu. Tednik namreč sporoča, da so ameriški vojaki naleteli na odpor in ne obrambo, kot bi lahko zapisali glede na to, da so ameriški vojaki na tujem ozemlju, da so njihovi argumenti za napad izmišljeni in da so napadli brez soglasja Združenih narodov itd. Poleg *odpora* pa se ameriški vojaki otepajo še peščenih viharjev, sporoča podnaslov, ki s personifikacijo peščenih viharjev iraške sile zvede na raven peska in

¹¹ Danilo Slivnik, odgovorni urednik desno usmerjenega tednika Mag, je leta 2005 postal tudi član uprave za tehnične zadeve Delo, d.d., ki je decembra 2005 prevzelo tednik Mag.

ju identificira kot enakovredna nasprotnika ameriškim silam, ki jih v odvisnem stavku preimenuje v zavezniške sile. Izraz zavezniki nosi pozitivno konotacijo vse od konca druge svetovne vojne naprej, zato raba te besede v govoru o vojni v Iraku ni nevtralna.

Formulacija, da peščeni viharji in iraške sile upočasnjujejo napredek zavezniških sil, pa ameriški prodor v iraško ozemlje naredi za nekaj povsem samoumevnega. Napredek kot vrhovna vrednota zahodne družbe je prenesen v vojnoporočevalsko retoriko: konotira pozitivno rast, evolucijo, razvoj – zato je raba te besede, ko se nanaša na osvajanje ozemlja s silo, neupravičena.

4.3 Slovenski kontekst poročanja o napadu na Irak

Na poročanje Dela o napadu na Irak sta vplivala tudi referendum o vstopu v Nato in EU 23. marca 2003, ki sta sovpadala z začetkom napada, ter javna debata, ki ju je spremljala (Tomanić 2004, Erjavec 2005). Slovenska politika se je razdelila na dva tabora, in sicer na proevropski, ki je nasprotoval vojni in bi jo sprejel le ob odobritvi Varnostnega sveta ZN, in proameriški, ki je podpiral koalicijsko vojno. Delitev je zanimiva tudi zato, ker se je desno usmerjeni in proameriško naravnani parlamentarni opoziciji pridružil tudi zunanji minister Dimitrij Rupel, ki se je s tem oddaljil od proevropsko usmerjene koalicije (glej Erjavec 2005). Poteza je bila napoved sprememb na prihodnjih volitvah leta 2004, na katerih je opozicijski voditelj dobil mandat za sestavo vlade, v kateri je mesto zunanjega ministra ostalo v rokah Dimitrija Rupla.

Pritisk na medije je bil v pričakovanju odločilnih referendumov še močnejši z namenom, da bi jih zatrli kot polje boja različnih ideologij, ki bi lahko izpodrinile globalno nagibanje k neoliberalizmu. »Občila sistemske logike ne zavirajo«, trdi Močnik (2003: 143), ker so sama ujeta v ta sistem. Sledila je privolitev volivcev vstopu v EU in Nato, ki ni bila toliko zaupnica levici na oblasti kot pravzaprav vzpodbuda vzponu desnice, ki je zagovarjala proameriško pozicijo (in to ne le do napada na Irak, ampak tudi do drugih družbenih vprašanj) in napovedovala svoj prihod na oblast. Retrospektivno: menjava političnega bloka zunanjega ministra je bila znak, da mesto vladajoče ideologije ne pripada več levi koaliciji, temveč desni opoziciji.

Koalicija je bila neodločna: ni obsodila mednarodnih teles zaradi neustavitve ZDA, da napade na Irak brez soglasja ZN (opozicija pa je ameriško držo podpirala), hkrati pa je mesto vladajoče ideologije zasedel proameriški pogled na svet oziroma »neokonzervativna desnica«

(Kovačič 2003), zato te eksplicitne sodbe niso naredili niti mediji. Ne nazadnje bi eksplicitna obsodba napada na Irak pomenila neke vrste nezaupnico tako Natu in EU kot slovenski oblasti, ki je priključitev zvezama videla kot edini cilj (brez alternative) za prihodnost države.

Novinarji so bili ujeti med dve politični struji, ki se borita za mesto vladajoče ideologije, ki sta za mehanizem nadzora novinarjev uporabljale očitke o pristranskosti poročanja, *»še posebej zunanji minister je na tiskovnih konferencah pogosto izjavil, da so mediji pristranski«* (Erjavec 2005: 210). Da pa bi novinarji (in z njimi tudi javnost) izplavali iz bazena vladajoče ideologije, pa po Močniku ni zadosti le dobra volja: *»sposobni morajo biti vsaj tega, da prepoznajo vladajočo ideologijo, njene zanke in pasti. To sposobnost pa si je mogoče pridobiti pravzaprav le na dva načina: s prakso, ki prebija horizont vladajoče ideologije, ali pa s teorijo«* (2003: 150).

4.4 Primerjalna analiza poročanja o napadu na Irak v evropskih medijih

Poročanje medijev o napadu na Irak je odprlo več polemik in strokovnih debat o poslanstvu novinarstva in napakah, ki so se zgodile pri poročanju o dogajanju v Iraku. Ocene poročanja so vse prej kot pozitivne in odpirajo resna vprašanja o prihodnosti novinarstva. Analize poročanja o napadu na Irak 2003 evropskih medijev izpostavljajo lokalno ozadje kot bistveno za interpretacijo novinarskega poročanja in novinarsko poročanje samo. Tako kot v drugih evropskih medijih je bilo tudi pri poročanju osrednjega slovenskega časnika Delo o napadu na Irak opaziti povezavo z domačo politično situacijo, to je s pričakovanjem referendumov o vključitvi v Nato in EU. Kot ugotavlja Erjavec (2005), so vsi politični akterji pozorno spremljali, kako mediji poročajo o dogajanju. Javni očitki o pristranskosti slovenskih medijev pri poročanju o napadu na Irak so bili eden od mehanizmov nadzora, da medijske zgodbe ne bi ušle izpod zelenega okvira vladajoče ideologije.

V nemškem in turškem tisku je ameriška propagandna kampanja doživela polom. Namesto da bi ji sledili, so nemški in turški mediji razvili svoj način tematiziranja, tako da so bile v ospredju teme, ki se navezujejo na domačo politiko. Medtem ko so se nemški mediji posvetili atlantskemu zavezništvu, so se turški mediji ukvarjali s kurdskim vprašanjem. Tako v nemškem kot turškem tisku pa ni bilo jasno prepoznavne direktne kritike ZDA, kljub temu pa so ZDA v očeh turške javnosti kot demokratična država izgubile velik del svoje kredibilnosti. (glej Ates in drugi 2005)

Čeprav Irska uradno ni bila del koalicije pod vodstvom ZDA za napad na Irak, je iraška kriza poudarila napetosti irske politične kulture, ki so bile vse od napadov 11. septembra 2001 latentne, zaradi irske valorizacije vojaške nevtralnosti in predanosti ZN na eni strani ter nedavne ekonomske zadolženosti ameriškemu multinacionalnemu investiranju po drugi strani. Čeprav je vsaj v prvem delu napada na Irak prednostno tematiziranje določal diplomatski proces ZN, je bila v ospredju tudi irska lokalna problematika, in sicer letališča Shannon, ki ga je irska vlada prepustila v uporabo ameriški vojski. Nekateri irski mediji so se soočali z očitki antiameriškega naboja, ki pa naj bi le metaforični zagovor simbolne avtonomije pred ameriško administracijo, normami ameriških medijev in lastno koristoljubno vlado. (glej Phelan 2005)

Norveški mediji so morali, da bi se izognili izzivanju svojega občinstva, poiskati v medijskem diskurzu srednjo pot med diskurzom političnih elit, ki je lovil ravnotežje med tradicijo zavezanosti mednarodnemu pravu, in nujo, da s kritiko in vedenjem ne daje videza nelojnosti, kar bi lahko škodovalo bilateralnemu odnosu z ZDA (norveška je tudi vojaško posredovala v Iraku), in mirovniškimi diskurzom, ki je temeljil na tradicionalni kritiki ameriške zunanje politike. Medijski diskurz pa se je bolj kot z legitimnosjo vojaškega posredovanja v Iraku ukvarjal z nevarnostjo, ki so ji norveški vojaki izpostavljeni v Iraku. Izkazalo se je, da norveški tisk nerad izziva vlado s vprašanji principov in vprašanji legalnosti na področju zunanje politike in varnosti. (glej Ottosen 2005)

Švedski dnevnikarji so prostor v novinarskih prispevkih namenili tudi tehtanju izjav in informacij strani, vpletenih v konflikt. Še posebej obtožbe ameriško-britanske strani, da Irak poseduje orožje za množično uničevanje in da je vpleten v teroristični napad 11. septembra, so bile pospremljene s skepticizmom in dvomom. Švedski mediji so svojemu občinstvu ponudili informacije o propagandni vojni prek kritičnih komentarjev strokovnjakov in razdelanih obtožb ameriške administracije, kljub temu pa se tudi sami niso mogli izogniti propagandni moči vpletenih v konflikt. (glej Nohrstedt 2005)

4.4.1 Druge študije o prihodnosti novinarstva po napadu na Irak

Uredniki, novinarji, akademiki in medijski kritiki so po dvodnevni konferenci Inštituta za medije, mir in varnost v Oxfordu novembra 2003 izdali dokument *Lessons to be learned from the 2003 Iraq war*, v katerem so med drugim zapisali, da bi se morale velike medijske hiše združiti in zavrniti vsiljivo novičarsko upravljanje, četudi z grožnjo, da bodo bojkotirale poročanje optike računalniških iger, in da bi morali ponovno definirati pogoje embeddinga in razširiti perspektive embedded novinarjev, ki ne nazadnje doživijo le mikroskopski del bojišča. (*Caught in crossfire: The media and the War in Iraq*, 25. oktober 2005)

Študija, ki so jo za BBC opravili na Univerzi v Cardiffu, je pokazala, da so embedded novinarji v splošnem uspeli ohraniti objektivnost, vendar je sama praksa sprožila številne razloge za zaskrbljenost. Embedded novinarji niso mogli pokazati krute strani vojne in so se izogibali posnetkom, za katere so vedeli, da bodo preveč nasilni za britansko televizijo, zato je bilo za večino gledalcev spremljanje posnetkov iz prve bojne linije bolj kot gledanje vojnega filma in ne realnosti vojne. (*Mixed verdict on Iraq 'embedded' reporters*, 25. oktober 2005)

Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE) je del svojega almanaha *Svoboda in odgovornost 2002/2003* namenila vprašanjem, ki jih je odprlo poročanje o napadu na Irak. Embedding je deležen ostrih kritik: »'embedded' v vaši sobi doma, če je tam tudi računalnik in internet, lahko dobite boljši in bolj celosten pogled na vojno v Iraku, kot če embedded v napadalčeve enote« (Hardy 2003: 123). Na okrogli mizi o medijih in konfliktih (*War: Images and Language*, 17-18. marec 2003, Dunaj) je bilo med drugim izrečeno, da je oblast začela uporabljati vedno bolj sofisticirane tehnike komuniciranja z javnostmi z namenom, da bi nadzorovala učinek podob in informacij.

Čeprav Delo ni imelo embedded vojnih poročevalcev, pa je embedded novinarski diskurz v časnik penetriral prek agencijskih novic, ki so jih poleg Dela objavljali mediji po vsem svetu. Za nepristransko poročanje bi moralo Delo (kot tudi drugi mediji) slediti oxfordski pobudi, to je zavrniti vsiljivo novičarsko upravljanje, ne nazadnje tudi z grožnjo bojkota tovrstnih novic, saj - kot so ugotovili raziskovalci Univerze v Cardiffu - embedded novinarji niso mogli pokazati krutosti vojne.

5. SKLEP

V diplomskem delu smo si postavili obširno raziskovalno vprašanje, ki izhaja iz razpetosti novinarstva med nalogo obveščanja javnosti in vlogo ideološkega aparata države, ki reproducira vladajočo ideologijo. Predpostavljali smo, da vladajoča ideologija sooblikuje novinarski diskurz in vzpodbuja tiste načine poročanja, ki omogočajo reprodukcijo vladajoče ekonomsko-politične sfere, saj je evolucijska uspešnost neoliberalizma ali ohranjanje *statusa quo* vladajoče ideologije odvisna od novinarskega diskurza. Novinarji naj bi o vojnah, v katerih je neoliberalizem protagonist dogajanja, poročali kot o neškodljivem podjetju oziroma kot o običajnem in humanem reševanju konfliktov, kar se kaže na sintaktični in semantični ravni rabe jezika kot pri izbiri vizualnega materiala za objavo v dnevnem tisku.

V analizi smo zajeli novinarske prispevke osrednjega slovenskega časnika Delo od 19. marca 2003 - takrat postavijo Združene države Amerike in Velika Britanija zadnji rok za izpolnitev ultimata, to je da Irak preda orožje za množično uničevanja; 90 minut po izteku ultimata se začne napad z bojnih ladij v Perzijskem zalivu - do 1. maja 2003, ko ameriški predsednik George Bush mlajši razglasi konec vojne v Iraku. Analizirali smo tako besedila kot fotografije.

Ugotovili smo, da vladajoča ideologija vzpostavlja nov koncept vojnega poročanja, embedding, ki po Vogrincu (2004) nima več nič skupnega s poročanjem v pravem pomenu besede, novinarje pa pretvarja v akterje oziroma napadalce. Nova praksa, čeprav gibanje z vojsko ene strani ni nov fenomen, je ustvarila nov novinarski diskurz. Ker za časnik Delo niso poročali embedded vojni poročevalci – z območja Iraka in sosednjih držav sta poročava bližnjevzhodna dopisnica Barbara Šurk in posebni poročevalec Boštjan Videmšek – je bil embedded novinarski diskurz v časnik uvožen prek agencijskih novic. Gibanje v okviru ameriško-britanski vojaških enot in pristajanje na cenzuro prispevkov je na novinarski diskurz med drugim vplivala predvsem z izborom in vključevanjem določenih virov. Večina virov agencijskih prispevkov je namreč uradnih, in sicer predvsem vojaških, zato je vsebina takšnih agencijskih prispevkov povezana z napredovanjem ameriško-britanskih vojnih sil na iraškem ozemlju, podatki o številu vojakov in vozil, imenih vojaških enot ter znamk vozil pa bralca odvrtačajo od številnih, veliko bolj relevantnih vprašanj. Uradni vojaški viri z informacijami o tehničnih podrobnostih so bili del socialnega okolja novinarjev, ki zato niso imeli težav pri svojih iskanju virov, saj so bili del vojaškega stroja oziroma vira samega.

Novinarski diskurz so sooblikovali psevdodogodki. Namesto, da bi novinarski prispevki poročali o dogajanju v Iraku, je Delo veliko prostora namenilo poročilom s tiskovnih konferenc ali zasedanj, na katerih mednarodna skupnost in/ali posamezne države posredujejo svoje uradne izjave do iraškega konflikta. Tako je bila ustvarjena slika navidezno izčrpnega poročanja o napadu na Irak. Vendar pa je tudi v prispevkih o psevdodogodkih, upovedanih v žanrih informativne zvrsti, ki so toliko bolj prežeti z mitologijo objektivnosti, prisotna vrednostna sodba avtorja. Ironija je uporabljena kot retorično sredstvo za posredovanje retoričnega sporočila, ne da bi s tem kršili novinarske norme. Sklenjen je bil kompromis: novinarski diskurz ni smel izzvati občinstva, zato je avtorjem, da bi jim pustil občutek delovanja v skladu s poslanstvom poklica, dovoljeval izražanje implicitnih sodb, eksplicitne, ki bi razdražile tako vladajočo ideologijo kot posamezna občinstva, pa so ostale neizrečene.

Besedila novinarskih prispevkov so ustvarjala antiameriško vzdušje, pa vendar je bila vojna predstavljena kot neškodljivo podjetje. Čeprav je v slovenščini pogostejša raba tvornika, se je v govoru o žrtvah ob prenesenem pomenu za vršilca dejanja uporabljal predvsem trpnik, ki ga v slovenščini uporabljamo, kadar želimo zamolčati ali potisniti ob stran vršilca dejanja. Tudi novice, ki informirajo o žrtvah, so bile potisnjene na rob časopisnih vsebin, nikakor pa izpostavljene z naslovjem. Tudi fotografije so služile vladajoči ideologiji, ki je bila protagonist vojne, tako da spektrum niso bile žrtve ampak bodisi napadalci bodisi podobe Drugega. Ameriško-britanske sile so bile upodobljene skozi optiko računalniških iger hollywoodske vojne filmske produkcije, medtem ko so bili Iranci prikazani skozi optiko orientalizma skozi kategorije potencialne nevarnosti, neracionalnosti, nazadnjaštva in člane skupnosti kot opozicije neagresivnemu, modernemu in naprednemu Zahodu s svojimi racionalnimi predstavniki.

Novinarstvo je v primeru poročanja o napadu na Irak služilo interesom neoliberalizma, medtem ko so bili posamezni novinarji zavezani obveščanju javnosti prek poskusov predstaviti celovito sliko dogodkov. Vendar pa so mediji arena boja različnih ideologij, ki so močnejše od novinarstva, zato parazitirajo na novinarskem diskurzu, da bi prek njega dobile status vladajoče ideologije. Vprašali smo se tudi, ali so novinarji sploh še sposobni braniti načela svobode zbiranja in objavljanja informacij ter pravico do izražanja mnenj, kot jim dolžnosti nalaga novinarska etika. Utopično bi bilo misliti, da je to odvisno predvsem od novinarjev samih, in nerealno nalagati takšno breme zgolj na pleča novinarstva. Novinarstvo namreč ni odvisno le od novinarjev, ampak po McNairju (1998) novinarsko prakso poleg sistema profesionalne etike determinirajo še politični in ekonomski pritiski, tehnološke

omejitve in taktike virov. Zaščitniki vrednote svobode zbiranja in objavljanja informacij ter pravice do izražanja mnenj morajo biti vsi vpleteni v oblikovanje novinarske prakse, ne le novinarji sami. Takšen scenarij pa je možen le, ko se v bran te vrednote postavi tudi krovna ideologija, to je vladajoča ideologija. Neoliberalizem pa je v praksi dokazal, da tega ni sposoben.

6. LITERATURA IN VIRI

SAMOSTOJNE PUBLIKACIJE

Althusser, Luis (2000): *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba/*cf.

Areh, Valentin (2004b): *Sadam Husein al Tikriti*. Ljubljana: Pro Plus.

Barthes, Roland (1992): *Camera Lucida*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Bašič Hrvatin, Sandra in Marko Milosavljević (2001): *Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih: Regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Bašič Hrvatin, Sandra, J. Kučić, Lenart in Brankica Petkovič (2004): *Medijsko lastništvo: Vpliv lastništva na neodvisnost in pluralizem medijev v Sloveniji in drugih post-socialističnih evropskih državah*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Branstone, Gill in Roy Stafford (1996): *The Media student's book*. London: Routledge.

Debord, Guy (1999): *Družba spektakla*. Ljubljana: Študentska založba.

Durović, Veljko (1998): *Press Don't Shoot*. Beograd: Radio B92.

Erjavec, Karmen (1999): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Fowler, Roger (1993): *Language in the news: discourse and ideology in the Press*. London: Routledge.

Gans, Herbert J. (2003): *Democracy and the news*. Oxford: Oxford University Press.

Halimi, Serge (2003): *Novi psi čuvaji*. Ljubljana: Maska in Mirovni inštitut.

Hartley, John (1989): *Understanding news*. London, New York: Routledge.

Knightley, Phillip (1981): *Prva žrtev*. Ljubljana: Založba Borec.

Korošec, Tomo (1998): *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Marx, Karl in Engels, Friedrich (1979): *Izbrana dela v petih zvezkih, II. Zvezek*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

McManus, John H. (1994): *Market-Driven Journalism: Let the Citizen Beware?* Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.

McNair, Brian (1998): *The sociology of journalism*. London: Arnold.

Močnik, Rastko (1999): *3 teorije: Ideologija, nacija, institucija*. Ljubljana: Založba /*cf.

Negri, Antonio in Michael Hardt (2003): *Imperij*. Ljubljana: Študentska založba.

Perovič, Tomaž in Špela Šipek (1998): *TV novice*. Ljubljana: Študentska založba.

Poler, Melita (1997): *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.

Poler Kovačič, Melita (2004): *Novinarska (iz)virnost: novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Slovar slovenskega knjižnega jezika 2005. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstveno raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, DZS.

Sontag, Susan (2001): *O fotografiji*. Ljubljana: Študentska založba.

Sontag, Susan (2003): *Regarding the Pain of Others*. London: Penguin Books.

Toporišič, Jože (2000): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Van Dijk, Teun Adrianus (1988): *News as discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Verschueren, Jef (2000): *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba /*cf.

Vidmar Horvat, Ksenija (2004): *Uvod v sociologijo kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo

ČLANKI

Areh, Valentin (2004a): Nerelevantne kritike poročanja iz Iraka. *Medijska preža* 19(marec/april), 16-17.

Ates, Seref; Becker, Jörg; Brunhart, Richard; Cicek, Hüseyin; Oberhofer, Thomas; Onay-Ok, Arzu in Güsel Taskara (2005): »Europe Can Say 'No' to America«. V Nohrstedt, A. Sting in Rune Ottosen (ur.): *Global War – Local Views: Media Images of Iraq War*, 47-72. Göteborg: Nordicom.

Bizjak, Barbara (2003): Iraška kriza v slovenskem tisku. *Medijska preža* 16(marec), 20.

Erjavec Karmen (2005): The Iraq War in the Slovenian Media. V Nohrstedt, A. Sting in Rune Ottosen (ur.): *Global War – Local Views: Media Images of Iraq War*, 209-222. Göteborg: Nordicom.

Evan, Harold M. (2001): The Combat Correspondent. *Media Studies Journal*, 15(1), 2-7.

Godany, Jacqueline (2003): The war in Iraq and its Impact on Journalists and Journalism. *Freedom and Responsibility Yearbook 2002/2003*, Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE), 45-62.

Hardy, Christiane (2003): Investigative, Undercover & Embedded Journalism: Sense, Sensibility and Non-Sense. *Freedom and Responsibility Yearbook 2002/2003*, Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE), 123-133.

Kotnik, Alenka (2003): Poročanje o Iraku: »Naši lepo napredujejo«. *Medijska preža*, 17/18(oktober), 4.

Kovačič, Gorazd (2003): Izziv neokonzervativne desnice. *Revija 2000*, 153/154/155, 21-30.

Lederer, Edith M. (2001): From Telex to Satellite. *Media Studies Journal* 15(1), 16-19

Luthar, Breda (2001): Oslepljeni in ohromljeni od nevtralnosti. V Luthar, Breda; Kuzmanić, Tonči A.; Dragoš, Srečo; Velikonja, Mitja; B. Hrtvatin, Sandra in Lenart J. Kučič: *MIT o zmagi levice: mediji in politika med volitvami 2000 v Sloveniji*, 12-25. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Matejčič, Katarina in Petra Sovdat (2003): Kadejevci grede nad Delo z mačeto. *Finance*, 23.12. 2005.

McChesney, Robert W. (2005): Uvod. V Noam Chomsky: *Profit pred ljudmi*, 15-27. Ljubljana: Založba Sanje.

Močnik, Rastko (2004): Ali se lahko novinarstvo upre svojemu zatonu?. V Serge Halimi, *Novi psi čuvaji*, 133-156. Ljubljana: Maska in Mirovni inštitut.

Nohrstedt, A. Sting (2005): Media Reflexivity in the War on Terror: Three Swedish Dailies and the Iraq War. V Nohrstedt, A. Sting in Rune Ottosen (ur.): *Global War – Local Views: Media Images of Iraq War*, 223-244. Göteborg: Nordicom.

Ottosen, Rune (2005): Good-doers or Bad-doers? Images of the War in Iraq in the Mainstream Norwegian Press. V Nohrstedt, A. Sting in Rune Ottosen (ur.): *Global War – Local Views: Media Images of Iraq War*, 187-208. Göteborg: Nordicom.

Petley, Julian (2004): Let the Atrocious Images Haunt Us. V David Miller (ur.): *Tell me lies – Propaganda and Media Distorsion on Iraq*, 164-175. London, Sterling: Pluto Press.

Phelan, Sean (2005): Irish Media, Iraq and the Charge of Anti-americanism. V Nohrstedt, A. Sting in Rune Ottosen (ur.): *Global War – Local Views: Media Images of Iraq War*, 171-186. Göteborg: Nordicom.

Sharkey, Jacqueline E. (2001): War, Censorship and the First Amendment. *Media Studies Journal* 15(1), 20-24.

Sloyan, Patrick J. (2001): The Real War. *Media Studies Journal* 15(1), 58-63

Splichal, Slavko (1988): Izobraževanje, etika in profesionalizacija novinarstva. *Teorija in praksa* 25(5), 619-624.

Tomanić Trivundža, Ilija (2004): Orientalism as news. *Journalism* 5(4), 480-500.

War: Images and Language – Coverage of Conflict in the Media, 1991-2003. *Freedom and Responsibility Yearbook 2002/2003*, Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE), 288-290.

Vogrinc, Jože (2004): Kako razumeti embedding?. *Medijska preža* 19(marec/april), 18-19.

DOKUMENTI

Kodeks novinarjev Republike Slovenije 2002. *Medijska preža* 15(december), 39.

Predpisi o novinarjih in medijih / z uvodnimi pojasnili Marjana Sedmaka in Jane Urbas 1995. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Konvencija o varovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V Kaučič, I. in F. Grad (2003): *Ustavna ureditev Slovenije*. Ljubljana: Založba GV.

Ustava RS. V Kaučič, I. in F. Grad (2003): *Ustavna ureditev Slovenije*. Založba GV, Ljubljana.

INTERNETNI VIRI

Dart Center Europe (2004): *Media Panel Debates Use of Violent Images*. Dostopno na http://www.dartcenter.org/articles/special_features/4_14_panel.html (22. februar 2005)

Nacionalna raziskava branosti 2003. Dostopno na <http://www.nrb.info/podatki/2003-1.html> (10. november 2005)

Nacionalna raziskava branosti 2005. Dostopno na <http://www.nrb.info/podatki/index.html> (10. november 2005)

Institute for media, peace and security, University of peace (2003): *Caught in crossfire: The media and the War in Iraq*. Dostopno na <http://www.mediapeace.org/caught.cfm> (25. oktober 2005)

Cardiff University (2004): *Mixed verdict on Iraq 'embedded' reporters*. Dostopno na <http://www.cardiff.ac.uk/newsevents/5108.html> (25. oktober 2005)

Priloga A: Naslovnica tednika Mag (2. april 2003, 1)

